БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.
ОКТЯБРЬ
1
СРЕДА
№231 (8077).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ЧЕДИИШКИННИГ ЭРТКЕН

Герман Демократтыг Республиканың культуразының хүннери Россия Федерациязынга улуг чедиишкинниг эрткен.

Уран чүүлдүң алдаржаан коллективтери болгаш күүседикчилери, улустуң бот-тывынгыр уран чогаадылгазының төлээлекчилери, ГДР-ниң сураглыг чогаалчылары, чурукчулары, композиторлары ол көрүлдеге киришкен. Олар Москваның, Ленинградтың, Смоленскиниң, Новосибирскиниң, Иркутскиниң болгаш Братскиниң чурттакчыларының күзенчиг аалчылары болган.

Ол байырлалдың сеткил өөрүнчүг көргүзүү ГДР-ниң уран чүүл мастерлериниң түңнел концерти болган. Кремльдиң Хуралдар ордузунга сентябрь 29-та чыылган алды муң москвачылар акы-дуңма социалистиг чурттуң культуразының төлээлекчилеринге изиг байырын чедирип турган.

Эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев ол концертке олурушкан.

Оларның-биле кады ложага төлээ кежигүннери— ГДР-ниң культура ажылдакчылары олурган.

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХАЙНЫЫШКЫННЫ БЕДИДЕР

Тараа ажаап алыышкынының хүн демдеглели

Сентябрь 30-ге чедир республикада ниитизи-биле 186260 гектар шөлдүн тараазын кескен— планның 75,3 хуузу болур. Оон 163 муң гектарның тараазын бастырган. Күрүнеге 50227 тонна тарааны саткан —планның 83,7 хуузу болур.

Картофельдиң 69 хуузу ажаап алдынган.

Сөөлгү хүннерде «Тээли» совхозтуң тараажылары эки ажылдаан. Дүүн олар тараа культураларының ажаап алыышкынын бүрүн доосkан болгаш күрүнеге тараа садарының планын 127 хуу күүсеткен. Дүжүт ажаап алыышкынының мурнакчыларынга алдар болгаш мактал!

Агаар-бойдустуң таарымчалыг эвес байдалы турзажок, «Бөк-Тей», «Тиилелге» совхозтар ажаап алыышкынны багай эвес темпилиг чорудуп турар. Чоокку хүннерде олар тараа культураларының ажаап алыышкынын доосkаш, картофельди болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының ажаалдазын дүрген доозарынче күжениишкинни салырлар.

Ындыг болза-даа республикада ажаап алыышкынның байдалы дүвүрээзиннинг болуп артпышаан. Ам-даа 60 ажыг муң гектар тараа, 420 гектар картофель, хөй шөлдерде чаңгыс болгаш хөй чылдыг үнүштер ажаап алдынмаан. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйларның шөлдеринде ажыл хайныышкынныг эвес апарганы чер-черден дыңналып турар. Техника болганчокла анаа туруп алыр, а чамдык удуртукчулар болгаш тускай эртемниглер таарымчалыг шак бүрүзүн эки ажыглаарын бодавайн, тарааны, картофельди сөөртүрүнге бар транспортту четче ажыглавайн турар.

Ыраңгыя Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунда, көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында комбайннар бо-ла анаа туруп алыр. Оларда ажаап алыышкын агрегаттары шөлдерже эртен 10-12 шактарда үнүп турар, а амгы үеде эртен хүн үнери билек ажылды эгелээр ужурлуг.

Ол районнуң элээн хөй ажыл-агыйларында механизаторларның ажыл үезинде аразалаар чоруу, ооң уламындан ажыл шагы үзери, автомашиналарның болгаш комбайннарның анаа турууушкуну удаа-дараа болуп келген.

Чамдык бригадаларның, салбырларның, харын-даа бүдүн ажыл-агыйның удуртукчулары комбайн болгаш машина дээрге бүдүн ажаап алыышкын агрегады, оларның кайызы-даа чокка бо ажылдың чедиишкинин хандыртынмас дээрзин мынчага чедир билбейн турары чөгенчиг. «Россия» совхозтуң комбайнерлери ажылче хаая эрте үнүп турза-даа, оларда быжыглаттынган машиналар ийи-үш шак оралдап үнүп келген.

Республикада транспорт чүүлдери алдын дег үнелиг. Ынчангаш оларны харыысалга чогу-биле үреп, чөп ажыглавайн турарларны шыңгыы хемчег алыр херек. Ындыг фактылар чер-черде хаая эвес. Чижээлээрге, сентябрь 29-та Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң машиналары «Межегей» совхозтан чүък чок куруг келген. Чүге дээрге Кызылдың садыг училищезиниң ол ажыл-агыйда шефтеп барган сургуулдары машиналарга картофель чүдүрериңден ол хүн шуут ойталаашнар, а совхозтуң ногаа бригадазының бригадири ол таварылганы чолаачыларның путёвкаларында демдеглеп каан.

Көдээ ажыл-агый болгаш садыг министерстволары база автотранспорт бүдүрүлгезиниң удуртулгазы борта кымның буруулуг, буруу чогун тодарадып көөр ужурлуг. Ынчалзажок, 40 тонна ажыг картофельдиң ажык черде артканы болгаш ону «сөөртүп алыр» дээш хөй чорууушкунга 700 кг ажыг кывар-чаар материал чарыгдаттынганы факт болур. Картофельди чүдүрүп бербезе-даа, совхозтуң төп шаңында муң тонна хире тараа чыдырда, Кызылче куруг шаап кирип келгени чолаачыларның база четпези болур.

Хову-шөлдерниң ажыл-ишчилери, автотранспорт ажылдакчылары! Ажаап алыышкынның мурнакчыларынга деңнежиңер, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаңар, ажаап алыышкынга база тараа сөөртүлгезинге шак бүрүзүн камнаңар!

ПОЛИТИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

Бөгүн бистиң чуртувуста партия болгаш комсомол өөредилгезиниң системазынга чаа өөредилге чылы эгелээр. Ооң онза чүүлү — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң байырлалынга чедир чүгле алды ай артыг хуусаа артканы болур.

Ленинчи юбилейге белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында ниитилелди революсчу ёзуга чаартырынга В. И. Ленинниң ролюн болгаш ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Ол документ болза коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның хүн бүрүдеги практиктиг ажыл-чорудулгазының программазы болган. Харын ооң ужурунда СЭКП ТК-ның «В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел дугайында» доктаалы партийжи өөредилгениң бүгү хевирлеринге — эге, ортумак болгаш дээди звеноларга бирги тема болуп келген.

Ол доктаалга үндезилээш, марксисчи-ленинчи теорияны коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң канчаар өөренириниң принцивинге дүүштүр өөредилгеге чаа чүүлдерни база немээн. Ол болза эртемниг коммунизмниң айтырыгларын, партияның шиитпирлерин болгаш документилерин база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо чылын Москвага болуп эрткен Чөвүлел хуралының документилерин өөренири болур. Ынчангаш өөредилге программазында чаа немелделерни ёзугаар кичээлдерни эң-не ханы бүгү талалыг кылдыр эрттирип, марксисчи-ленинчи теорияны дыңнакчы бүрүзү эки шиңгээдип алган турарын чедип алырынче бүгү кичээнгейни мөөңнеттинген турар ужурлуг.

Эрткен өөредилге чылының түңнелдери болгаш чаа өөредилге чылынга белеткелдиң байдалы ол сорулга күүсеттинер деп быжыг бүзүрелди берип турар. Чүге дээрге, бир талазында, партия кежигүннериниң политика талазы-биле ленинчи бүзүрелдиг чоруу, марксизм-ленинизмниң эң байлак теоретиктиг салгаалын өөренип алырынче чүткүлдүү чыл бүрүде өзүп турар. Өске талазында, политөөредилгениң организастаарында байлак дуржулга бисте бар болуп турар. Чаа өөредилге чылынга бүгү талалыг белеткелди партия организациялары база чорутkан.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи, Политчырыдыышкын бажыңы партия райкомнарының болгаш Кызыл хоорайкомунуң пропаганда болгаш агитация килдистериниң удуртукчу ажылдакчыларының семинар-хуралын чогуур өйүнде кылган. Партияның идеологтуг ажылының болгаш партийжи өөредилгениң айтырыгларының хөй талаларын аңаа тодаргайы-биле чугаалашкан. Пропагандистерниң зона аайы-биле семинарлары организастыг, эки белеткелдиг чорутттунган. Ындыг өөредилге политшколаларының болгаш теоретиктиг семинарларның ажылын улам экижидеринге чугула чүүлдерниң бирээзи болур.

Чаа өөредилге чылынга белеткел-биле холбашкан организастыг айтырыглар «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар, Кызыл хоорай дээн ышкаш черлерни санаваска безин, эң-не ырак дээн Мөңгүн-Тайга, Тожу, Эрзин районнарда эрткен чылга бодаарга, дээре шиитпирлеттинген. Материалдыг бааза база быжыгып турар эрткен өөредилге чылында Политчырыдыышкын бажыңынга комсомол чырыдыышкынының бөлгүмнеринге, политклубтарга консультантыны немээн, ол эки түңнелин көргүскен болгаш республиканың Политчырыдыышкын бажыңының тудуу доозулган, дыңнакчыларга, пропагандистерге ооң эжиин ажыттынган.

Мынчангаш партийжи өөредилгениң, комсомолчу политчырыдыышкынның системаларынга өөредилге чылы организастыг, теоретиктиг, методиктиг айтырыглар талазы-биле улам бедик деңнелге эгелеп турар-дыр. Ооң-биле чергелештир коммунистерниң, комсомолчуларның, бүгү ажылчы чоннуң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң талазы-биле ажыл бир онза чугула талалыг болуп турар дээрзин утпас ужурлуг. Ол чүл дээрге, төөгү хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында социализм биле капитализмниң аразында идеологтуг демисел улам күштүг-биле чидигленген дээр дугайында СЭКП Төп Комитединиң эрткен чылгы апрель Пленумунуң тодаргай түңнелди кылганы болур. «Ындыг байдал турда, дайзынның идеологиязынга удур эптеш чокка демисежири, империализмниң чимзениишкиннерин шиитпирлиг-биле сойгалап илередири, СЭКП кежигүннерин болгаш бүгү ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидери, партияның бүгү идеологтуг ажылын күштелдирери онза ужур-дузалыг болуп, бүгү партия организацияларының эң чугула хүлээлгелериниң бирээзи апарган» деп, Пленумнуң доктаалында чугаалаан.

Районнарда методиктиг чөвүлелдерде, политчырыдыышкын кабинеттеринде ажылдап турар эштер массалыг пропаганда талазы-биле боттарының ёзулуг ролюн бедик деңнелге тургузар дээш бүгү хемчеглерни алыры чугула. Ынчангаш партия организациялары, хамыктың мурнунда идеологтуг фронтунуң удуртукчулары партийжи пропагандистерни чон-биле холбаштырып турар бүгү чепсектерни боттарының кичээнгейинге улам быжыы-биле алган турар ужурлуг. Чаа өөредилге чылында В. И. Ленинниң намдарын өөренирин чүгле политшколаларга эвес, харын тускай бөлгүмнерге, чижээлээрге, агитквартираларга өөренирин чедиишкиниг организастаары эргежок чугула.

Совет кижилерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезин организастаары — партийжи-политиктиг ажылда эң чугула чүүл болур. Партия кежигүннеринге, бүгү массага идеология талазы-биле салдар чедирериниң бүгү хевирлерин ажыглап, бо чугула ажылды улам күштелдирер дугайында партияның Төп Комитединиң айтыышкыннарын барымдаалап ажылдаары — партия организацияларының удуртукчуларының хүн бүрү бодаар хүлээлгези болур.

Бистиң республикага партияның политчырыдыышкынының системазынга өөренип кирер 17 муң хире дыңнакчыларга, бүгү ажылчы чонга хамаарыштыр муң ажыг пропагандистерниң, партияның бүгү активчилериниң ажылын бедик идей-политиктиг деңнелге тургузар дээш боттуг хемчеглерни алыр чорук — чонну коммунистиг ёзуга кижизидер, оларның күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейин улам бедик көдүрер, ынчангаш чоннуң политиктиг өөредилгезин организастаар талазы-биле партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

ЧЕЛЯБИНСК. Бо чылын Челябинскиниң трактор заводунуң муң-муң ажылчыннары биле инженер-техниктиг ажылдакчылары партия чырыдыышкынының четкизинге: эге политшколаларга, марксизм-ленинизм үндезиннериниң школаларынга, теоретиктиг семинарларынга өөренир. Делегейниң коммунистиг, ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының материалдарын 42 бөлгүмге өөренир. Коммунистер В. И. Ленинниң чогаалдарын өөренириниң планнарын тургузуп ап турар.

Заводтуң парткому школалар биле бөлгүмнерни четчелээрин дооскан, дуржулгалыг 200 пропагандист шилип алдынган. Философияның, В. И. Ленинниң намдарының өөредилге номнары садып алдынган, библиотекада СЭКП төөгүзүнүң өңнүг чурук чылдалары кирген, ажыглаар литератураның делгиирлери белеткеттинген.

ЧУРУКТА: партия чырыдыышкынының четкизиниң өөреникчилеринге бээр номнарны ЧТЗ парткомунуң библиотекары Т. Г. Власованың сайгарып турары.

Б. КЛИППИНИЦЕРНИҢ фотозу
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Күш-ажылчы рапорт

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга холбаштыр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш, Таңды районнуң ажылчы чоннары хайныышкынныг ажылдап турар. Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, ажыл-агыйларының коллективтери алдынган хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүсеттинип турарының дугайын Төрээн чуртка рапорттап турар.

Тываның улуг тудугларының бирээзи — Хову-Аксы комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чыл эгезинден бээр чогаадылга болгаш чаартылга ажылдарындан 21 муң ажыг рубльдиң камналгазын ап, бо талазы-биле алдынган хүлээлгезин ажыр күүсеткеннер.

«Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң ажылчыннары беш чылдың планында көрдүнген тудугну чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш тудуг-монтаж ажылдарын дүргедедиринге дузалаар элээн хөй чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткен. Маңаа холбаштыр чамдык чижектерни көргүзүп болур. Участок начальниги эш В. Масолов биле инженер эш А. Самаринниң саналын ёзугаар одалга системазының даштыкы кезээн чаартып, төлевилелде көрдүнген чүүлдерни ажыктыг кылдыр өскерткениниңден система хуусаа бетинде ажыглалга кирген болгаш оон барык 2 муң рубльдиң камналгазы алдынган. Бригадир эш В. Мөнге оператор албанының тудуунга, № 3 участоктуң начальниги эш А. Матвиенко мышьяк шыгжаар складтың тудуунга ажыктыг чаартылгаларны кылган.

Бөдүүн ажылчын эш В. Палинниң саналын ёзугаар кол металлургия цегиниң автоклавтар салбырының өрээлдерин эде кылган, оон алдынган камналга база-ла элээш эвес болган.

Районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бүдүрүлгеге ажыктыг хөй чаартылганы кылган. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының механизаторлары бо талазы-биле эки түңнелдерни чедип ап турар. Трактористер эштер И. Оглезнев, В. Рыженков олар кожулда машиналарын (сеялка болгаш өске-даа) гидравлика күжү-биле ажыглаар кылдыр эде дерээннер. Станцияның механизация килдизиниң эргелекчизи эш В. Фомин сиген болгаш саван бөлер чаа волокушаны чогааткан. Ооң ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,5 катап өскен.

Дуржулга станциязының чаартыкчылары бо хүннерде төп шаңда мал чемин белеткээр парын пехти монтажтап эгелээн.

С. ТУШКОВ.

Школачыларның үлүү

Аас ортумак школазының комсомолчулары болгаш пионерлери өөредилгеден дашкаар хостуг шактарында ниитиге ажыктыг күш-ажыл кылырынга чанчыккан. Өөреникчилер Көк-Чар сүт-бараан фермазын шефке алган. Школачыларның күжү-биле шефтээшкиннерни, концерттерни хөй удаа организастап келген. Чайгы дыштанылга үезинде «Тоора-Хем» совхозтуң тус-тус сиген бригадаларынга ажылдап, совхозка мал чемин белеткээринге улуг дузаны чедиргеннер. Күш-ажылга шылгарап үнген бөлүк өөреникчилерни совхоз дирекциязы өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Б. ХҮЛЕР.

Тожу район.

Бедик шаңнал

Кадык камгалалының системазынга хөй чыл дургузунда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш, төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 50 харлаанынга холбаштыр республиканың вендиспансериниң медицина сестразы **Барынмаа Лопсановна ДАЖЫ-НОРБУНУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Хүндүлел бижик-биле шаңнаан.**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

ТИИЛЕКЧИГЕ ШАҢНАЛ

Бо чылдың дүжүдүн болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүп турар автоколлективтер аразында социалистиг чарыштың баштайгы он хонуунуң түңнелдерин барымдаалап, тиилекчини республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел тодараткан.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын шалыпкын, чидириг чокка сөөртүп, бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш сентябрьның ийиги он хонуунуң түңнелдери-биле шериг кезээниң автоколоннназын (командири эш Дерлюк, политика талазы-биле оралакчызы эш Анохин) социалистиг чарыштың тиилекчизинге санаан. Ол коллективке Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң президиумунуң шилчиир Кызыл тугун, муң рубльдиң акша шаңналын тывсырын шиитпирлээн.

Чыл планы күүсеттинген

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозу 1969 чылда күрүнеге 306 тонна эът дужаар планныг. Үшкү кварталдың сөөлгү хүннеринде колхоз чыл планындан 1,8 тонна эътти артыкка киирип, бо чаагай херек талазы-биле районнуң өске ажыл-агыйларын мурнаан. Артельдиң планга киирген эң сөөлгү пиэ 295 кг деңзилиг баскан. Ажыл-агыйның эът планынга кииргени бода болгаш пээр малы эки семиртилгелиг болганындан ындыг янзылыг деңзи караан чая баскылаан.

Артель баштаар черни болгаш ооң бүгү кежигүннерин хөй, семис эътти өстүрүп ажылдаан, семиртилге малының кадарчыларынга өөрүп четтиргенин илереткен.

Мал чеминиң белеткели

☆ Мал ажылынга чылдың берге үези — кыш эргин кырында келген. Эрткен кыштың уржуктарын өөренип көргеш, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 3200 тонна сигенни белеткеп алыр планныг турган. Сентябрь 22-ге чедир үргүлчүлеп келген организастыг ажылдың түңнелинде совхозтуң сигенчилери планныг оваалдазын 3267 тонна кылдыр күүсеткен.

Бо чугула ажылга Чыраа-Бажы салбырда М. Дагаажыкка удурткан механизастаттынган бригада идепкейлиг киришкен. Ол ам 422 тонна саванны бөлген болгаш кукуруза салырының планын 84 хуу чедир күүседи берген.

Сигенчилер мал чемнериниң курлавырын чүгле тургузуп каары-биле кызыгаарлаттынмайн, сарааттарны мал кирбес кылдыр кажаалаарын база организастаан. Бо хүннерде улуг, биче-даа сарааттарны кажаалаарын база организастыг доосканнар.

С. ШАГЖЫ.

• • •

☆ Кажан малга четчир санныг чем-суурну белеткеп алганда кыштың коргунчуг эвези билдингир. Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң сигенчилери 392 тонна сиген белеткээр планындан 237-ни артыкка бүдүрүп, планын 160 хуу күүсеткен. Ол-ла районнуң «Искра» колхозунуң ажыл-ишчилери 1200 тонна сигенни белеткеп, планын 117 хуу чедирген. Өске-даа колхоз, совхозтар малга быжыг чем-суурну тургузар дээш күжениишкиниг ажылдап, бердинген планнарын нургулайы-ла ажыр күүсеткилээн. Түңнелинде район ниитизи-биле 13716 тонна рогаап сигенни белеткеп, пландан ажыр 1348 тоннаны сарааттаан.

М. СЕВЕН.

Республиканың орук-тудуг эргелелиниң № 1 прорабство черниң ажылчыннары Шагаан-Арыг — Чадаана аразының оруун чаартып турар. Саян —Шушенскоениң гидроэлектростанциязын ажыглалга кииреринге эрги оруктуң чамдык участоктары суг адаанга баар. Ынчангаш чаа орукту кылып эгелээн.

Бо чурукта орук тудуунда бетон-асфальт заводунуң мурнакчы ажылчыннары Г. Освеели (үстүнде чурукта) болгаш А. Корбут (адаанда) оларның ажылдап турарын көргүскен.

Г. СИРОТИНИНИҢ фотозу.

АРТКАН ТАРААЛАРНЫ БҮРҮН АЖААП АЛЫР

Райкомнуң бюрозунда

Бүгү черлерде — дагларда-даа, тараа шөлүнде-даа хар чааткан, сыпта кызыл-тас, сула ужуп чыдыпкан. Дүжүдү ажаап алдынмаан шөл он муң ажыг гектар.

Бистиң Каа-Хем районнуң агаар-бойдус байдалынга харның эрте дүжери хенертен эскет чок болур таварылга эвес-тир. Эрткен чылын хар моон-даа эрте дүшкен. Агаарның мөгадылыышкынының биле-тура-ла, тарааның хар адаанга баарын болдурган. Хар эрий бээрге, тарааны ажаап алыры билдингир. Ынчалза-даа ам кезилде улам берге болгаш нарын апарган. Чидириг чугаажок улгадыр. Бир эвес ажыл-агыйларның хөй нуруузу гектар бүрүзүнден 10—11 центнер кызыл-тасты ап турган болза, ам ол хире четпес болур. Харның болгаш өл-шыктың базыышкыны-биле кызыл-тастың чемниг бажы черже доңгайып бады барган. Ындыг тарааны чидириг чокка ажаап алыры берге болгай.

«Совет Тыва» совхозтуң механизаторлары каан хүннерниң минута бүрүзүн шын ажыглап тургаш, ам ажаап алыышкынны төнчүзүнге чедирип келгеннер. «Бурунгаар» совхоз болгаш «Октябрь 14 чылы» колхоз дүжүт ажаап алыышкынын база доозуп турар.

Ынчалза-даа СЭКП райкомунуң бюрозунга сөөлгү үеде чамдык ажыл-агыйларда ажыл организас чок болгаш оожургалдыг апарган дугайын чугаалашкан. Чижээ, «Ленинчи орук» колхозка ажаап алыышкынның темпизи өскелерни мурнап, бир комбайнга ортумак ажылдап кылыышкын 10 гектар ажып, тараазын ажаап алган шөлдерниң саванын ол дораан бөлгеш, аңгыс аңдарылгазын чорудуп, үрезин арыглаашкынның ийи ээлчеги-биле организастап турар болгаш ам четчир үрезинни бүрүн уруп алган. Колхозтуң тараажылары Хайырлыгның 807 тонна кызыл-тазын күрүнениң шыгжамырынче урган, күрүне мурнунга хүлээлгезин күүсеткен. Ам сөөлгү үеде байдал кандыгыл? Ында ам-даа муң гектар тараа сыпта арткан болза-даа, ыржым чорук тургустунган. Механизатор Норкинниң комбайны үр үеде анаа турган, оон соонда Полежаевтиң комбайнының шимчедикчизи ажылдавас апарган. Комбайнер Никифоров комбайнын үреп алгаш, суурда эккеп, «дыштандырып» каан. А эрткен субботада бүгү механизаторлар хуузунда картофелин ажаап алыры-биле сууржe чорупканнар.

Янзы-бүрү чылдагаан-биле хүн бүрүде 5—6 комбайн анаа турар. Бо чорук ажылга багай салдарны чедирип, хүнде бир комбайнга ажылдап кылыышкын 10-дан 6 га чедир кудулаан.

Райкомнуң бюрозу «Ленинчи орук» колхозтуң даргазы эш Саазоновту айтып демдеглээш, четпестерни дарый чайладырын оон негээн.

«Кызыл тук» совхоз күрүнеге тараа садар планын күүсеткеш, пландан ажыр тараа садарын үргүлчүлеп турар. Ынчалза-даа тараазының деңкезии ажаап алдынмаан болгаш ажылдың организастаашкыны көзүлдүр-ле кошкаан, механизаторларның күжениишкини кудулаан. Бичии чаъс болу бээрге-ле, бүгү механизаторлар суурже чоруп каар. Эрткен беш хонукта чаъс сөөлүнде комбайннар анаа турган. Эрткен субботада комбайнерлер Улуг-Ажыкка ажылдап турган черинге келгеш, Биче-Ажыкче комбайннарны чорудар деп шиитпирлээн. Ындыг сайгарылга кылыры чайлаш чок болбайн баан, ынчалза-даа ону хүндүс эвес, кежээ орайтай бергенде кылыр ужурлуг турган, чүге дизе агрегат бүрүзү хүндүс шөлге ажылдаар болгай.

Совхозтуң удуртукчулары бригаданың ажылын барып удуртпайн, суурда олурары шын эвес деп, бюрога демдеглээн. Мойналык бригадазынга чүгле чаңгыс чыл ажылдап турар аныяк комбайнер комбайнынга үрелиишкин болу бээрге, каш хүн иштинде кылып чадап келген. Аңаа кым-даа дузалаваан. Бир эвес эдикчи мастерлерниң звенозун организастаан турган болза, ол аныяк механизаторга дораан дузалаптар турган ийик.

«Коммунизмче орук» колхозтуң Сарголь бригадазында комбайннарның анаа турууушкуну база хөй. Колхозтуң кестинмээн тараазы ам-даа ийи муң гектар хире, артында гадан 10 центнер ажыг дүжүттүг чаагай кызыл-тас сыпта арткан.

Амгы хүннерде сагыш амыр болгаш организас чок чорук каяа-даа турбас ужурлуг. Район күрүнеге тараа садар планын 80,3 хуу күүседип турар, ажаап алдынмаан тараалар хөй. Ынчангаш байдал кончуг дүвүрээзиннинг. Эштер тараажылар, кезилдениң темпизин кудулатпааңар! Чидириглерни болдурбас дээш бүгү-ле хемчеглерни алыңар!

П. ПОПОВ.

ЛЕНИНЧИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

ПРОПАГАНДИСТ

Бисте база бир эң-не хүндүлүг кижи — пропагандист. Марксисчи-ленинчи политчырыдыышкынның чаа өөредилге чылын бөгүн ол эгелеп турар. Амгы өөредилге чылы ооң амыдыралында эң-не харысалгалыг, онзагай чыл болур. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң юбилейлиг өөредилге чылында совет кижилерниң марксисчи-ленинчи теорияны өөрениринче сонуургалы каш катап өскен. Ону долу хандырары — пропагандистиң партийжи хүлээлгези.

Школаларның, семинарларның болгаш бөлгүмнерниң баштайгы кичээлдеринде пропагандистер дыңнакчыларга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының материалдарын ханы тайылбырлап бээрлер.

Республикада партия чырыдыышкынының четкизинде бир муң ажыг пропагандистер ажылдап турар. Сөөлгү чылдарда пропагандист кадрларның составы шынар талазы-биле экижээн. Амгы үеде пропагандистерниң 74 хуузу дээди болгаш долу эвес дээди билиглиг. Оларның 58 хуузу 3-тен 10 чыл, 21,2 хуузу — 10 чылдан ажыг хуусаада пропагандистеп ажылдап турар. Бедик мергежилдиг, ханы эртем-билиглиг пропагандистерниң саны чыл келген тудуп өзүп турар. Оларның санынга М. В. Селина (Бии-Хем район), Х. Ч. Кудурукпай (Бай-Тайга), Д. А. Рухман (Ак-Довурак), Т. Н. Горячев (Улуг-Хем), О.Ч. Ортун-оол (Танды), В. М. Клейменных (Кызыл), Х. Л. Ондар (Чөөн-Хемчик), М. А. Кудинова (Каа-Хем), М. Х. Конгар (Эрзин) болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Бистиң партиявыс пропагандистер-биле ажылга ленинчи чагыгларны удуртулга болдуруп турар. 1902 чылда В. И. Ленин мынчаар бижип турган: «Ёзулуг-ла дадыккан болгаш мергежилдиг пропагандистер бисте дыка эвээш (ындыг болган төлээде, хөй өөренир болгаш дуржулга-мергежилди чедип алыр апаар), ынчангаш ындыг кижилерни өөредир, долузу-биле ажыглаар болгаш онзагай үнелээр херек».

Пропагандистер-биле ажылда эң-не кол чүүл— оларның тускай өөредилгезин экижидери. Пропагандистерниң өөредилгезиниң бир чыл перспективтиг планын СЭКП обкомунуң бюрозу чоокта чаа бадылаан. Ол план ёзугаар сентябрь айда пропагандистерниң зоналар аайы-биле семинарларын эрттирген. Семинарларга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының материалдарын өөрениринин дугайында база юбилейлиг чылда политөөредилгени организастаарының талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан. Пропагандистерни белеткээрин экижидер сорулга-биле Кызыл хоорkомунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университединде чаа тускай факультетти ажыткан.

Амгы үеде партийжи пропагандистер четчир санныг тускай литература-биле чепсегленген. Политөөредилгениң бүгү хевирлеринге программалар болгаш өөредилге номнары четчелеттинген. Тываның ном үндүрер чери В. И. Ленинниң допчу намдарын, СЭКП төөгүзүнге болгаш политэкономияга өөредилге материалдарын тыва дылга парлап үндүрген.

Пропагандиске дуза кылдыр политчырыдыышкын бажыңының информас-методиктиг бюллетенин типография дамчыштыр парлап үндүрген. Бюллетеньде политөөредилгени организастаарының, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының материалдарын өөрениринин, тематиктиг партия хуралдарын база комсомолчуларның ленинчи зачёдун эрттирериниң талазы-биле сүмелер бердинген. Барын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта эге политшколаның пропагандизи Хомушку Отугаш болгаш Туранның № 1 школада теоретиктиг семинар удуртукчузу М. В. Селина пропагандисчи дуржулгазы-биле ында солчуп турарлар.

Пропагандистеп ажылдаары ниитилелге канчаар-даа аажок чугула, ачы-хавыалыг ажыл болганда, ону деткип, үнелээриниң талазы-биле тускай хемчеглерни ап чорудары чугула. Эң-не шудургу, эки ажылдап турар пропагандистерни хүндүлел самбыраларынга демдеглеп, хүндүлүг бижиктер, өртектиг чүүлдер, турисчи путёвкалар-биле шаңнап, шаңнал-макталдың оон-даа өске хевирлери-биле демдеглээр.

Политиктиг чырыдыышкында ажыл-ишчи юбилейлиг өөредилге чылы эгелээн. Ооң чедиишкиннерлиг болуру совет кижилерниң ортузунга марксисчи-ленинчи номналды пропагандистерниң ханызы-биле пропагандалаарындан улуу-биле хамааржыр.

Д. ТИНМЕЙ,
СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хоорай комитединиң Политчырыдыышкын бажыңының эргелекчизи.

ӨӨРЕДИЛГЕДЕ

Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарның партия, комсомол чырыдыышкынының пропагандистериниң ийи хүннүг семинары чоокта чаа Чадаана хоорайга болуп эрткен. Семинарның киржикчилери хөй лекцияларны дыңнап, дуржулга солушкан.

ЧУРУКТА: семинарның киржикчилери, районнуң дээре пропагандистериниң дуржулгазын солужуп турары. Солагай талазындан оң талазынче: Ховалыг Кызыл-оол, Монгуш Хунай-оол (Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхоз), Адыгбай Кызыл-оол, Алексей Самбуу (Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхоз) олар.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ фотозу.

ДУРЖУЛГАМДАН КАШ СӨС

Партия өөредилгезинге ам ийи чыл ажыр пропагандистеп ажылдап тур мен. Эрткен өөредилге чылында мээң бөлүүмге 20 кижи өөренип, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның бирги чылында партия төөгүзүнүң бирги кезээн өөренип эрткен бис. Чаа өөредилге чылында ооң ийиги кезээн өөренип уламчылаар болгаш чаа программа ёзугаар немээн материалдарны өөренип эртер.

Дыңнакчыларның билии ортумак школа дооскан. Оларның иштинден 8 кижи партия кежигүнү. Бажыңга берген онаалгаларны болгаш конспектилерни ак сеткилдиг кылып алгаш, кичээлдерге долу, шын харыыларны берип, быжыг билиглерни чедип ап турар дыңнакчылар хөй. Дыңнакчылар Г. Шевцова, М. Михеева, Р. Макаренко, З. Гостевская олар чүткүлдүг өөренип турган.

Пропагандист дуржулгам дугайында каш сөстен чугаалап көрейн. Программада көргүзүлген тема ёзугаар лекцияны номчааш, дыңнакчыларга ол темага айтырыгларны бижиткеш, келир кичээлге оларның-биле беседалажып турар мен. Оон соонда өөренип эрткен улуг теманың материалдарынга ниити катаптаашкынны база кылыр.

Конспектилээр ажылдарны ийи-үш кичээл буруңгаар берип кааш, оларны канчаар кылып турарын чоорту хынап турар мен, ол темаларны өөренир кичээлдер чедип келирге, айтырыгларга холбаштыр дыңнакчылар-биле беседа кылып, харыыладыр. Бодамчалыг ажылдап кылдынган конспектилерни чижек кылдыр сайгарары база ажыктыг. Кичээлдерге карталарны, плакаттарны, саннар болгаш фактылар диаграммаларын хөйү-биле ажыглап, теманың тайылбырын оларның-биле быжыглап келген мен. Чамдык темаларны боттары сайгарып билип алыр кылдыр онаалга берип, ол темаларга харыыларны бүдүрүлгениң амыдыралындан алдынган тодаргай чижектер-биле холбаштырып, долу харыылаарын негеп турар мен.

Чаа өөредилге чылының баштайгы организастыг кичээлинге дыңнакчыларның билиин тодарадып, чыл дургузунда өөренип эртер программаны болгаш оон хемчээлин дыңнакчыларга таныштырар. Бо чаа өөредилге чылы онзагай чыл болгай. Бүгү чурт В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткенип турар. Ынчангаш партия өөредилгезиниң программазынга ленинчи темаларга материалдар неметтинери чугаажок. Марксизм-ленинизмниң болгаш эртемниг коммунизмниң үндезиннерин өөреиринге дыңнакчыларның сонуургалы улуг. Кичээлдерге шынарлыг белеткенип, дыңнакчыларымга быжыг билигни бээр дээш ажылдаар мен.

Г. НАСҮРҮҢ,
Кызылдың харылзаа беддириниң пропагандизи.

Москваның К. Т. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый Академиязының хой ажылының кафедразының ажылдакчылары улуг эртем ажылдакчызы В. П. Родинниң удуртулгазы-биле Калинин областың Удомель районунуң «Рассвет» колхозунга хойлар уксаазы экижидер ажылды хөй-хөй чылдар дургузунда кылып келген. Бүгү-эвилелдиң тимирязевчи көдээ ажыл-агый Академиязының эртемденнери болгаш колхозтуң малчыннары ук черниң хойларын нарын чиңге дүктүг кошкарлар-биле эдериштирип тургаш, чартык нарын чиңге дүктүг хойлар өстүрүп алган. Олар аргыглыг хептерни болгаш камволь бөстерни бедик шынарлыг кылдыр бүдүреринге ажыглаттынар дүк берип турар. Ам колхозтуң чартык нарын чиңге дүктүг хою 750 баш. 1968 чылда хой бүрүзүнден кыргып алган дүк ортумаа-биле 5,5 килограмм болган.

ЧУРУКТА: «Рассвет» колхозтуң фермазында. Солагай таладан оң талаже — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хойжу В. И. Ромова, Бүгү-эвилелдиң тимирязевчи көдээ ажыл-агый Академиязының улуг эртем ажылдакчызы В. П. Иванов оларның чартык нарын чиңге дүктүг хой көрүп турары.

Н. КУЛЕШОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур

ССРЭ-де КОЛХОЗ ТУРГУЗУУШКУНУ

Колхозчу тургузуг— ленинчи кооператив планының амыдыралга боттанганы болур. Ол болза эрткен үелерниң бергелерин алдарлыг-биле шыдап эрткен болгаш бистиң социалистиг ниитилеливистиң чарылбас кезии апарган. Социалистиг көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң дуржулгазы колхозтуң чаа Уставының төлевилелинде демдеглеттинген. Уставтың төлевилели болза совет тараачыннарның, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының социал-экономиктиг чаалап алыышкыннарын байыдып база быжыглап турар.

Колхозтуң экономиктиг үндезини болза, черге күрүнениң (ниити улустуң) өнчүзү-биле чергелештир, көдээ ажыл-агый артелиниң хөй-ниити өнчүзү болур деп, Чижек Уставтың төлевилелинде айыткан.

ССРЭ-ге 1968 чылдың эгезинде колхозтарның саны 36,2 муң турган. Ол дээрге ниитиниң бүдүрүлгезин эртемге, планныг үндезинге чорудуп турар улуг болгаш амгы үениң техниказы-биле хандыртынган ажыл-агый болур. Бир колхозка ортумаа-биле 1968 чылда 418 өреге онаажыр (1940 чылда — 81 өреге онаажыр турган), көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг чери 6 муң гектар, ооң иштинде тарылга шөлү 3 муң гектар.

ССРЭ Конституциязын ёзугаар көдээ ажыл-агый артельдеринге черни халас болгаш хуусаа чокка ажыглаар кылдыр быжыглаан. 1967 чылдың ноябрь 1-де байдал-биле алырга, социалистиг күрүне колхозтарга 445,9 миллион гектар черни тывыскан. Ол дээрге бистиң чуртувустуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш ажыл-агыйларының (колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа организацияларның) ажыглалында турар бүгү черниң 42 хуузу болур.

Көдээ ажыл-агый артелинге хамааржыр бүдүрүлгелер, тудуглар, янзы-бүрү дерилгелер, а ол ышкаш тракторлар, комбайннар болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый техниказы, транспорт чепсектери, ажылчын болгаш продуктулуг мал, хөй чылдыг тарып олуртулгалар, бүдүрген продукция, акша-хөреңги болгаш өске-даа хөреңгилер колхозтуң хөй-ниити өнчүзү болур.

Чыл төнчүзүнде колхозтарның кол фондулары 1960 чылда 21,4 миллиард рубль турган болза, 1967 чылда 35,9 миллиард рубль болган.

1968 чылдың эгезинде бир колхозка ортумаа-биле 45 трактор (15 аът күжүнге шилчидерге), тараа ажаар 7 комбайн, 14 чүък автомашиназы, 1092 баш мыйыстыг бода мал (ооң иштинде 386 инек), 599 хаван, 1516 баш хой онаажыр турган. Кол болгаш саарылга хөреңгилеринде үлешпес фонд бир көдээ ажыл-агый артелинге ортумаа-биле 1,36 миллион рубль онаажыр турган.

Колхозтарның хөй-ниити өнчүзүн көвүдедиринге, оларның экономиказын өстүреринге социалистиг күрүнениң талазындан улуг дузаламчы аажок деткимче болуп турар. Үлетпүр болза көдээ ажыл-агыйга техника, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүп бээрин көвүдедип турар. Колхозтар күрүнениң электростанцияларындан электроэнергияны улам хөйнү ап турар. Көдээ ажыл-агыйга тускай эртемниглер белеткээринге үндүрер чарыгдалдарны база күрүне харылап турар. Мелиоративтиг тудугнуң талазы-биле, хөрзүннү үрелиишкинден камгалаар, черни чугайландырар талазы-биле улуг хемчеглерни күрүне боттандырып турар.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйынга 1940 чылда 684 муң трактор (16 аът күжүнге шилчидерге) турган болза, 1968 чылда 3600 муң болган, тараа комбайннары ол-ла чылдарда 182 муңдан 580 муң четкен, кукуруза, силос, свёкла, картофель ажаап алыр комбайннар 1940 чылда чок турган, а 1968 чылда 262 муң болган. Ол-ла чылдарда чүък автомобильдери 228 муңдан 1100 муң четкен. Өске кожуг чепсектериниң саны үш ажыг катап өскен.

1969 чылда улус ажыл-агый планында чер аңдарар тракторларны бүдүрерин бедик темпилиг чорудары көрдүнген. Эң бедик бүдүрүкчүлүг, ылаңгыя илчирбе дугуйлуг, 140 аът күштүг тракторларны бүдүрүп үндүрерин организастап турар. 80 ажыг аттыг чаа, улам бедик бүдүрүкчүлүг көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрүп үндүрер. 1969 чылда үлетпүр 306 муң тракторну, 155 муң чүък автомобильдерин, 14,6 муң экскаваторну, 10 муң бульдозерни, 2 миллиард ажыг рубльге өске көдээ ажыл-агый машиналарын, ооң иштинде тараа комбайннарын 100 муң ажыгны көдээ ажыл-агыйже чорудар сорулганы күүседип турар.

Социалистиг үлетпүр минеральдыг чемишчидилгелер бүдүрерин чыл бүрүде көвүдедип турар. Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары 1940 чылда 3,2 миллион тонна чемишчидилгени алган болза, 1968 чылда 36 миллион тонна ажыгны алган. 1969 чылда колхозтарже, совхозтарже 38,5 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни чүдүрүп чорудары көрдүнген. Көдээ ажыл-агыйга берип турар ындыг чемишчидилге 1940 чылда бир гектарга 16,5 кг онаажып турган болза, 1967 чылда— 152,8 кг онаажыр апарган.

1950 чылда бүгү колхозтарның чүгле 15 хуузу электроэнергияны ажыглап турган, а 1968 чылдың эгезинде электри шугуму барык бүгү колхозтарга четкен (чүгле 1,4 хуу, азы 500 колхоз электрижидилге чок).

САННАР, ФАКТЫЛАР

Колхозтарга мал ажылының кол продуктуларын бүдүрери дыка өскен. 1940 чыл-биле 1967 чылды деңнээрге: эът (коң эъттиң деңнизи-биле) 0,9 млн. тоннадан 3,6 млн. тонна, сүт 5,6 млн. тоннадан 27,6 млн. тонна, чуурга 0,5 миллиардтан 4,5 млрд. кезек, дүк 79 муң тоннадан 158 муң тонна четкен.

Чижек Уставтың төлевилелинде колхозтуң дараазында кол-кол сорулгаларын тодарадып турар: ниитиниң ажыл-агыйын бүгү хемчег-биле быжыглаар болгаш хөгжүдер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ниитиниң бүдүрүлгезиниң ажыктыын чайгылыш чокка бедидер, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир болгаш оон-даа өске. Колхоз бодунга быжыглаан черни бүрүн болгаш шын ажыглаар база доктаамал экижидер, ооң үнүш-дүжүткүрүн бедидер хүлээлгелиг.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүү, мал ажылының продуктулуу бедип турар. 1964 чылдан 1968 чылга чедир колхозтарга тараа культураларының гектарындан ортумак дүжүдү 11,9-тан 15,5 центнер, картофельдиң — 92-ден 108 центнер четкен. 1950 чылдан 1967 чылга чедир үениң иштинде колхозтарга бир инектен-не чылда ортумак саалда 1027 килограммдан 2042 кг, бир хойдан-на ортумак кыргылда 2,2 килограммдан 2,8 кг четкен.

1967 чылда колхозтар көдээ ажыл-агыйның ниити бараанныг продукциязының деңкезиин бүдүрген, ооң иштинде үнүш ажылынга 60 хуу, мал ажылынга 44 хуу. Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садып алырынга колхозтарның ам үлүг-хуузу: тарааның 50 ажыг хуузу, чигир свёклазының 90, хөвеңниң 80, эъттиң 45, сүттүң 55 хуузу болур.

Колхозтарда көдээ ажыл-агый культураларының ажаап алыышкынының, одуруглар аразының ажылдап кылыышкынының кол нуруузу механизастаттынган, ооң иштинде тараа культураларын комбайн-биле ажаап алыры 99 хуу, тараа арыглаашкыны 97 хуу механизастаттынган. Колхозтарда механизатор кадрларның саны дыка өскен. Трактористерниң, машинистерниң болгаш комбайнерлерниң саны 1950 чылда 1087 муң кижи турган болза, 1968 чылда 1445 муң кижи болган. Ол ышкаш чолаачылар 143 муңдан 552 муң кижи четкен.

Колхозтарның мал ажылында хөй күш үнер ажылдарның механизастаашкыны кошкак. Сөөлгү чылдарда үлетпүр мал ажылының дерилгелерин бүдүрериниң темпизин дүргедеткен. 1968 чылда көдээ ажыл-агыйның алган ындыг дерилгелери үш чыл буруңгаар турганындан ийи катап хөй болган, 12 муң фермаларны комплекстиг механизастаан. Механизастаттынган фермаларга күш-ажылдың байдалы үндезини-биле өскерлир, ооң бүдүрүкчүлүү дыка бедиир, оругалы өзер, ажылдакчыларның күш-ажылы дыка чиигээр. Колхозтарда мал ажылы хөгжүлдениң шынарлыг чаа чадазынче—продукция бүдүрериниң индустриалдыг аргазынче шилчип эгелээн.

Амгы үеде көдээ ажыл-агый күш-ажылы индустриалдыг күш-ажылдың янзы-бүрү хевири болуп бар чыдар. Колхозтарда механизаторларның, дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерниң хөй санныг кадрлары өзүп үнген.

1960 чылда профессионал-техниктиг билигниң училищелеринге болгаш школаларынга чээрби ажыг тускай эртем-билигниң 339,5 муң ажылдакчыларын көдээ ажыл-агыйга белеткээн болза, 1967 чылда—400,3 муң кижи болган. 1941 чылдың эгезинде көдээ ажыл-агый артельдеринге дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 29 муң специалистер ажылдап турган болза, ам оларда ажылдап турар агрономнарның болгаш зоотехниктерниң, инженерлерниң болгаш экономистерниң, өске-даа адырларның дээди база ортумак тускай эртемниглерниң саны 280 муң ашкан. Ол дээрге ролю чыл бүрүде өзүп турар кайгамчык улуг күш-түр.

Колхозчуларның ниити билиг болгаш культуралыг деңнели, бүдүрүлге болгаш техниктиг билии дүрген өзүп турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларынга күрүнениң садып алыр өртектерин бедиткени, колхозтарга бүдүрүлгениң өзүлдези сөөлгү үеде ниити орулганы дыка көвүдеткен. 1960 чылдан 1967 чылга чедир үеде бир колхозчунуң күш-ажылының хүнде ортумак төлеври 2,4 катап өскен. Колхозчуларның күш-ажылын төлээринге 1967 чылда 13.7 миллиард рубль түңнүг акшаны болгаш продуктуну үндүрген. Амгы үеде колхозчуларның күш-ажылының магадылаттынган төлевирин колдуунда ажыл-агыйларның боттарының хөреңгилериниң күсели-биле хандырып турар.

Чаа Уставтың төлевилелинде колхозчуларның амыдыралының культура-амыдыралчы байдалдарын экижидеринче, көдээ суурларны чаагайжыдарынче улуг кичээнгей салдынган. Колхозтарның орулгалары өзүп турар болганда, уруглар албан черлериниң, школаларның, клубтарның, библиотекаларның, спорт дериишкиннериниң тудуунга чорууур акша-хөреңгини тускайлап үндүрер, чурттакчылыг черлерни, колхозчуларның бажыңнарын болгаш оон-даа өскелерни электрижидерин, радиожударын олар боттандырар аргалыг болган.

Чүгле 1951—1967 чылдарда колхозтарның хөреңгизи-биле 1641 муң олуттуг уруглар садтарын, ясли-садтарны болгаш яслилерни ажыглалга киирген. Дайын сөөлүндеги үеде колхозтар 6,7 миллион олуттуг 53 муң хире школаларны, а ол ышкаш 97,5 муң оруннуг эмнелгелерни болгаш поликлиникаларны (1956 — 1967 чылдарда) туткан.

Колхозчу суурларны хоорай хевирлиг үлгэттыр чаагайжыттынган суурлар кылдыр чоорту чаартып тургузар сорулганы партия салган.

Колхозтуң чаа Уставының төлевилели улуг төөгүлүг ужур-дузалыг документ. Социалистиг коллективтиг көдээ ажыл-агыйның төттүнмес аргаларының дугайын ол бадыткап турар.

(«ПОЛИТИЧЕСКОЕ САМООБРАЗОВАНИЕ» ЖУРНАЛДАН).

КУДУМЧУВУС ЭЭЗИ БИС

Массалыг хыналдадан
репортаж

Хоорайның кол кудумчуларының беддиринге эзирик ужуп калган кижини дежурныйлаан депутаттар машина-биле шагдаа черинге эккелген. Шагдаа ажылдакчылары ол кижини хөлчок эки таныыр болган. Болганчок-ла арагалап, хөй-ниити черлеринге көскүлеңнеп, шуугаан, элеңнээн-дендиңнээн чоруур арагачы Мелькозеров ол болган.

Ол кежээ оң талакы эриктиң бир кудумчузунга кайызы-даа эзирик чолаачылар башкарып чораан машиналарын үстүрүпкеш, туттуруп алган. Оон өске-даа хөй-ниитиниң корум-чурумунуң үрекчилери кымнарның демнежилгези, хайгааралы-биле мында келгенин таныжа кааптаал.

Сентябрьның сөөлгү хүннериниң бирээзи — эрткен пятница кежээзинде республика найысылалының депутаттары СЭКП-ның Кызыл хоорkомунуң хуралдаар залынга чыглы хонуп келген. Чоннуң бүзүреттирген идепкейлиг төлээлекчилери хоорайда хөй-ниитиниң сагылга-чурумун болгаш кудумчуларга автотранспорттуң шимчээшкинин хайгаарап хынап көөрүн дугуржуп алыр дээш мында келгени ол.

Хыналданы чогум канчаар боттандырарының талазы-биле арга-сүмени бээри-биле хоорайның шагдаа килдизиниң начальниги эш Соинов сөс алган. Кудумчуларны, кварталдарны болгаш складтарлыг, магазиннерлиг объектилерни канчаар хайгаарап көөрүн, оорланган база хулиганнаан кижилерни канчаар тудуп илередирин, кудумчуларга автомашиналарның чолаачылары озал-ондак кылганда чүнү канчаарын ол тайылбырлаан. Шагдаа килдизиниң ажылдакчылары депутаттарның киржилгези-биле моон мурнунда бо чижектиг хыналдада рейдилерни эрттирип, оон чогуур түңнелди үндүрүп, сагылга-чурумну тударынга ооң ажыктыын онзалап демдеглеп турган. Шак мындыг массалыг хыналданың соонда янзы-бүрү хевириниң чурум үрээшкиннери, кудумчуларга машиналарның озал-ондак кылыры кызырылган.

Депутаттар-биле шагдаа ажылдакчылары чүнү кылырын дугурушкан соон дарый, кымнар кайнаар чоруптарының хуваалдазы эгеледи. Ол кежээ үлетпүр бүдүрүлге болгаш өске-даа организацияларның чиик машиналарын дежурныйлаашкынга ажыглаары-биле эккеп чыскаапкан. Хоорайда албан организация черлериниң удуртукчуларындан эштер Беляшов, Щербаков, Шишкин, Дугаржык болгаш өске-даа депутаттар шагдаа ажылдакчылары, чолаачылар-биле кады хуваалда ёзугаар харыылаар объектилеринче чоруптулар. Найысылалдың бүгү-ле черлери, районнарже үнер оруктар шупту хайгааралче кирген.

Шийипкен дег караңгы дүмбей дүжүп, дүнеки дээрде дүмен сылдыс четчи берген үеде даалга алган улустуң хыналданы кайда, канчаар күүседип турарын Т. Соинов, Е. Удуракина олар-биле хайгаарап чоруп тур бис. Массалыг хыналданың ажыктыы, ооң дээштии дораан билдинип келди. Бодун сула салдынып, арагалаарынче хандыкшыыр болгаш өске-даа херектер үүлгедир ийи-чаңгыс кижилер шупту хайгааралга алдынган. Ажыл-ишчи шактың согуннары 10 шак үжен минутаны айты бергенде кол штабка келдивис.

Депутаттарның кулаа дыңнангыр, караа кескү чорууну ачызында ажылдаар хөңнү чок, чалгаа, арагалаар Поспелов дээрзи туттуруп алган, мында «концерт» көргүскен тур. Ол улустуң кадыкшылын хоралаар ажыг брага кылырының «мастери» кижи-дир. Брага тигер доскаар, шууруунун тудуп алган сирилээн-кавылаан мындыг. Улуг ак бидонда ажыдып кылган брагазын көөрүвүске сава долган болду.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черниң чазаныкчызы, арагачы, кадайын болгаш уруун эттээр Власов, Таңдының Балгазын чурттуг, үүрмек кем-херек үүлгедикчизи Моңгуш Шырап, Дачная кудумчузунда 45 дугаар бажыңдан «Украина» бали оорлапкан Андрианов, № 40 магазинден бараан оорлааш туттурган Л. Чыртакова болгаш оон-даа өске кем-херек үүлгедикчилери куду көрүпкен, чамдыктары буруузун миннип тайылбыр кылган олурлар.

Кежээкиниң 7 шактан 11 шакка чедир кудумчуларга автотранспорттуң шимчээшкининге, өске-даа чурум үрээшкиннеринге удур хыналданы күштелдиргенинден озал-ондактар болуру кончуг эвээш болган. Бүгү тала-биле хөй-ниитиниң сагылга-чурумун тударынга идепкейлиг киришкен, кем-херектер үүлгедир ийи-чаңгыс кижилерни илередир, кижизидилгениң бир дээштиг салдарын чедирген төлептиг депутаттарны маңаа адап тодарадыр болза хөй.

Хоорайларга болгаш суурларга автотранспорттуң озал-ондак чок шимчээшкинин хандырар хемчеглер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырары-биле Кызыл хоорай Советиниң депутаттарының киржилгези-биле хыналданы кылганын мында кысказы-биле бижээн.

О. ОХЕМЧИК,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: кол штабта черчерден медээлер ап, дежурныйлаан улуска даалга берип турар шагдаа ажылдакчылары болгаш депутаттар.

Авторнуң фотолары.

КЭО-ну бүдүрүлге бүрүзүнге

Чоокта чаа Кызылга болган эртем-техниктиг информация талазы-биле семинарга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының дугайында айтырыгны база чугаалашканын дыңнаткан бис.

Бо айтырыгның талазы-биле дончу илеткелди КЭО-нуң республика чөвүлелиниң кежигүнү «Тыва автооруктранс» каттыжыышкынының начальниги эш **Николаев** кылган.

Республиканың элээн хөй бүдүрүлгелеринде тургустунган КЭО чөвүлелдериниң быжыкканын болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле тодаргай ажылдарны боттандырып турарын илеткелчи демдеглээн. Чөвүлел болгаш чогаадыкчы бөлүктер амгы үеде техник-экономиктиг санаашкын, анализтерге үндезилеп кылган планнарын эки боттандырып турар. Бүдүрүлге чорудулгазынга, күш-ажылга фотография, хронометражты кылырындан аңгыда, социологтуг методтарны база ажыглап турар апарган. Чижээлээрге, Ак-Довурак комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүлге чорудулгазын экижидеринге чүү моондактап турарыл, ону эдип алырының кандыг аргалары барыл база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш чүнү кылза чогуурул дээш оон-даа өске айтырыгларга харыыны ажылчыннарга тараткан анкетадан алган. Ооң түңнелинде чиг-этти белеткээр, бүдүрүлгениң дузалаар ажыл-агыйларында хөй шак үнер, бүдүрүкчүлүг эвес ажылдарның бар болганы илерээн.

Комбинатта КЭО чөвүлели даг-дүгүнүң бүдүрүлгезинге хамаарышкан бүгү адырларга, участоктарга хамаарыштыр чорудар ажылдарның планын эки күүседип келгенинден ук бүдүрүлге күрүне планын доктаамал ажыр боттандырып келген.

Кызылдың № 2 АТБ-зинде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин багай эвес шиңгээдип ап турар. Чолаачыларның болгаш септекчилерниң айы-биле кылыр ажылдарның планын тускайлап чогааткан. Ылаңгыя чолаачыларны чаңгыс организацияга быжыглаарын азы чаңгыс аай ажылга тургузарын чурумчуткан. Ооң ачызында чүък чок чорууштун кылыры кызырылган болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың ол үезинде турганындан бедээн.

«Кызыл-Хавак» шахтазының коллективи КЭО-ну боттандырарын бүдүрүлгениң культуразын бедидеринден, ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарындан эгелээн. Күш-ажылды тускайланжыдар болгаш бөлүглээр айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээн. Үүрмек бригадаларны каттыштырааш, хөмүр-даш тывыжынга комплекстиг бригаданы тургусканы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн барык чээрби хуу бедиткен. Ол бригада бот-орулга-чарылганың негелдезин ёзугаар үш чыл улаштыр ажылдап келген. Планнаашкынның нормативтиг методу ында бүрүн шиңгээттинген.

Республиканың улус ажыл-агыйының чамдык адырларында КЭО-нуң элементилерин четпес шиңгээдип турарын илеткелчи демдеглээн. Коммунал ажыл-агый министерствозу, үлетпүр тудуг материалдарының эргелели болгаш өске-даа чамдык ведомстволарда КЭО-нуң чөвүлелдери тургустунмаан, кылза чогуур ажылдар безин тодараттынмайн турар.

Семинарга Кызылдың эртем-техниктиг информация болгаш пропаганда бажыңының директору эш **Казанцева** база дыңнадыг кылган.

Чөөнүң Амыдырал хандырылга министерствозунуң кол инженери эш **Мурыгин** амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелеринде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының айтырыгларын канчаар шиитпирлеп турарын чугаалаан. Инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле бо айтырыгга хамаарыштыр семинарларны бо чылын ийи удаа эрттирген. Бүдүрүлге чорудулгазын сайзыраңгайжыдар, күш-ажылды механизастаар талазы-биле элээн ажылдар кылдынып турар. Ылаңгыя Туранның амыдырал хандырылга комбинадында тургустунган КЭО-нуң комиссиязы даараныкчыларның ажылын эде организастааш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 20 хуу бедиткен.

Кызылдың бүдүрүлгелеринде база-ла элээн эвес чаартылгалар кылдынган. Ооң түңнелинде чонга көргүзер ачы-дузаның нийти хемчээли эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 28,2 хуу өскен ийикпе, азы 198 хуу рубль хөй болуп турар.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле планнаттынган хемчеглер хөй. Кызылдың идик септээр мастерскаязынга бүрүнү-биле механизастаттынган шууштурулга шугумун тургузар. Ол ышкаш чугай болгаш тууйбу бүдүрүлгезинге бичи механизацияны шиңгээдир айтырыгны төлевилел бөлүүнүң ажылдакчылары шиитпирлеп турар.

Республиканың харылзаа эргелелиниң кол инженери эш **Иргит** бодунуң саналынга харылзаа системазының ажылдакчыларының бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш элээн чаартылгаларны боттандырганын чугаалаан. Ылаңгыя янзы-бүрү аппаратураларның дааш-шимээнин эвээжедир сорулга-биле немелде изоляцияны тургускан. Операторларның олурар столдарын тус-тустап шил-биле аңгылаан. Ооң ачызында телеграмма болгаш чагаа, бижик сайгарылгазынга частырыг, брак кылыр чорук кызырылган болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9 хуу өскен. Ол дээрге барык 50 муң телеграмманы пландан ажыр сайгарганы болур.

— Харылзаа ажылы материалдыг чүүлдерни дорт тургуспайн турар-даа болза, улус ажыл-агыйын дүрген хөгжүдеринге база бир чугула рольду ойнап турар. Янзы-бүрү аппаратураларны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап тургаш, чыл эгезинден бээр 26,8 муң ажыг рубльдиң камналгазын чедип алган бис. Камналга алыр талазы-биле Тываның 25 чылынга холбаштыр алган хүлээлгевис күүсеттинген — деп, эш Иргит саналының төнчүзүнде чугаалаан.

СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизи эш **Долгополов** семинарның киржикчилериниң кичээнгейин КЭО-ну адыр, ажыл-агый бүрүзүнге улам нептередиринче углапдырган. Техниктиг депшилге, бүдүрүлгениң техник-экономиктиг көргүзүглерин экижидериниң айтырыглары инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы ажылындан хамааржыр. Бисте чыгдынган дуржулганы нептередип тургаш, КЭО-ну бүгү талалыг нептередири хүнүң чугула айтырыы апарган. Ынчангаш эртемниң ледиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге дидими-биле шиңгээдир дугайын эш Долгополов чугаалаан.

С. МААДЫ.

Шаңналдарны — төлептиглерге

Бүдүрүлге черлеринде болгаш тудугларда ленинчи юбилейниң хүндүлел бижиктерин болгаш юбилей медальдарын алыр эрге дээш чарыш калбарып турар. Ооң дугайында дыңнадыглар чурттуң хөй-хөй булуңнарындан кээп турар. Ленинградтың суднолар тудуп тургузар ишчилери коллективтиг болгаш боттарының хуузунда ийи муң беш чүс ажыг көргүзүг демдеглелдерин тургускулап алган. Олар аңаа барык чартык миллион рубль камналганы чедип алганын демдеглээн. Судно заводунуң коллективи дош буза чүткүүр бир суднону ажыглалга хуусаа бетинде хүлээдип берген. балтийжилер бир танкерни хуусаазындан эрте тудуп тургускан.

Ыраккы Антарктидада балыктап турар украин балыкчылар хүндүлүг шаңналды чедип алыры дээш чаржып эгелээн. Севастопольдуң балыкчы флот эргелелиниң «Пятигорск», «Орлиное», «Союз-3», «Геркулес» болгаш өске-даа суднолараның экипажтары мурнакчылар деп санаткан.

Балхаштың чер байлактары болбаазырадыр металлургия комбинадының металлургтары бүдүрүлгени улам чогумчалыг болдурарын чедип ап турар. Олар соксаал чок шуткулга кылып тургаш, холуксаалыг быжыг каңнар бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Чаартылга, автоматчыдылга кылырга, эң арыг чес бүдүрер цехтиң күчү-шыдалы 23 хуу улгаткан.

Волгоград обласда Серебряковскиниң цемент заводунуң коллективи хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турар. Коллектив бир ажылчынга онааштыр санаарга, ажыл-иштиң бүдүрүкчүлүүнүң чуртка эң улуг хемчээлдиг болурун чедип алган. Серебряковчулар чылда пландан ажыр продукцияны бүдүрүп үндүрер социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен.

Соңгу Прикаспийниң нефть тывыкчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган хүлээлгелерин дыка ажыр күүсеткен. Олар пландан ажыр он муң тонна суук оттулар чүүлдү чүдүрүп чоруткан. Казахстанның эң аныяк тывыш чери Мартышиниң коллективи үнелиг чиг-эт байлааның тывыжын ийиден ажыг катап көвүдеткен.

(СЭТА-ның корр).

Делегей бо хүннерде

ПУР. Совет Эвилелинге Гдыньның суднолар тудуп тургузар, Париж коммуназы аттыг бүдүрүлгезиниң кылып берген «Закарпатье» суднозун сугже салырының ёзулалы.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ ЧАА ЧАЗАА

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелдиң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода Чехословак Федерацияның дугайында бирги конституция хоойлузунуң 61-ги чүүлүн барымдаалааш, 1969 чылдың сентябрь 27-де хүлээп алдынган шиитпирни ёзугаар Чехословак Социалистиг Республиканың чаа чазаан томуйлаан. Чазактың составы:

Чазак даргазы Олдржик Черник; чазак даргазының оралакчызы Йозеф Кемпный; чазак даргазының оралакчызы Петер Цолотка; чазак даргазының оралакчызы болгаш даштыкы садыг министри Франтишек Гамоуз; чазак даргазының оралакчызы болгаш планнаашкын министри Вацлав Гула; чазак даргазының оралакчызы болгаш техника, капитал тудуг комитединиң даргазы — министр Милослав Грушкович; чазак даргазының оралакчызы Карол Лацо; даштыкы херектер министри Ян Марко; национал камгалал министри, генерал-полковник Мартин Дзур; иштики херектер министри Ян Пельнарж; саң министри Рудольф Рогличек; күш-ажыл болгаш социал херектер министри Михал Штанцель; өртектер комитединиң даргазы — министр Игнац Рендек; үлетпүр комитединиң даргазы — министр Йозеф Крейч; көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем комитединиң даргазы — министр Коломан Бодя; транспорт комитединиң даргазы — министр Ярослав Книжка; почта, теледамчыдылгалар комитединиң даргазы — министр Карел Гофман; министр Богуслав Кучера; министр Ян Паулы; камгалал министерствозунуң күрүне секретары генерал-лейтенант Вацлав Дворжак; иштики херектер министерствозунуң күрүне секретары полковник Ян Майер; даштыкы садыг министерствозунуң күрүне секретары Андрей Барчак; күш-ажыл болгаш социал херектер министерствозунуң күрүне секретары Власта Брабликова.

Даштыкы херектер министерствозунуң, планнаашкын министерствозунуң болгаш саң министерствозунуң күрүне секретарьларын моон соңгаар томуйлаан турар.

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

НАЙЫРАЛДЫҢ ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДЕРИ

СОФИЯ. (СЭТА). Совет Эвилели Болгарияның хөгжүлдезинге, ылаңгыя, ооң даштыкы садыынга, хөй тала-биле шиитпирлиг, улуг рольдуг болган. Ам бистиң даштыкы садыывыска Совет Эвилели бирги черни ээлеп турар. Чурттуң даштыкы садыг саарылгазынга ооң үлүг-хуузу 54 хуудан ажып турар.

БУР-нуң экономиказын Совет Эвилелиниң экономиказы-биле улам сырый чоокшулаштырары үргүлчүлеп турар деп чүве 1971—1975 чылдарда улус ажыл-агыйының планнарын таарыштырар талазы-биле консультацияларның түңнелинден көзүлген деп, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Болгарияның даштыкы садыг министри Л. Аврамов «Земеделско знаме» солунга бижээн.

Болгария Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң тускай XXIII сессиязының шиитпирлерин күүседиринге база идепкейлиг киржип турар. Ол шиитпирлер БУР-нуң Совет Эвилели-биле экономиктиг кады ажылдажылгазын ханыладып, калбартырынга дуза чедирер. Москвага «Болгария — социализм оруу-биле 25 чыл дургузунда» деп национал делгелге ол талазы-биле база чогумчалыг болуп турар деп, оратор оон ыңай бижээн.

СОЦИАЛИСТИГ АДА-ЧУРТКА

БЕРЛИН. (СЭТА). Ажылчын-тараачын республиканың 20 чыл оюнга алдар болдурган, хоорайларның болгаш суурларның чаагайжыдылга талазы-биле массалыг чарыжының түңнелдерин Берлинге үндүрген. Чарыш ГДР-ниң найысылалы — Берлинниң ажылчы чоннарының кыйгырыын ёзугаар 1968 чылдың январьда эгелээн.

Чарыш чорup турда, уруглар садтарын болгаш яслилерин, чуртталга бажыңнарын тудуп тургускан, оруктарның байдалын экижидер, улуг тудуг ажылдарын чоруткан, өске-даа хөй-хөй ажылдарны база күүсеткен. Республиканың чарышка эң эки түңнелдерлиг болган 100 ажыг хоорайы, хоорай районнары, общиналары шаңнаткан.

ВЕНГР ҮЛЕТПҮРНҮҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Ам Венгр Улус Республика үлетпүрнүң улуг-улуг чаа 90 объектизин тудуп турар. Аңаа химия, энергетика, даг-тывыш болгаш металлургия үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлерин тударынче улуг кичээнгейни салып турар.

Объектилерниң хөй кезиин ажыглалга 1970—1972 чылдарда хүлээдип бээр. Оларны ажыглалга кииреринге чуртка нефть тывыжы 1,1 миллион тонна улгадыр, бойдус газының тывыжы 1,6 миллион кубометр көвүдээр, энергетика күчү-шыдалы 1400 киловатт бедиир, кылымал чемишчидилгелер бүдүрери 600 муң тонна өзер, пластмассалар бүдүрериниң чугула чиг-эди — полихлорвинил бүдүрери 46000 тонна четкеш, ийи катап көвүдээр.

УЛУГ ЭКСПОРТЧУ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша — тудугга, бажың эт-херекселдерин бүдүрерингe болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларынга калбаа-биле ажыглаттынар, таарымчалыг болгаш чиик өртектиг материал — ыяш шуугайлар бүдүрер дериглерни даштыкы чурттарга делегейде эң хөйү-биле садып турар чурттарның бирээзи.

Польшаның ындыг дериглерин ССРЭ, Болгария, Румыния, Турция эң хөйү-биле садып ап турар.

Тускай эртемниглерниң санап көргенин ёзугаар алырга, Польшаның дериглери-биле хандыртынган бүдүрүлге черлери делегейниң бүдүрүп турар ыяш шуугайларының 10 ажыг хуузу болур бир миллион тонна хире ындыг бараанны чылдың-на бүдүрүп турар.

ЧКП ТК-ның пленумунуң доктаалы

ПРАГА, сентябрь 29. (СЭТА). ЧТК агентилел ЧКП ТК-ның пленумунуң организастыг болгаш кадр айтырыгларының талазы-биле үндүрген доктаалын дамчыткан. Пленум сентябрь 25—26-да болган.

ЧКП Төп Комитеди ЧКП Төп Комитединиң кежигүннериниң составындан эштер **Й. Смрковскийни, М. Микованы, М. Гюблду, З. Вокроулицкийни, З. Млынаржкты, И. Гаекти** болгаш ЧКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттан эш **Ф. Власакты** үндүрген.

ЧКП Төп Комитеди эштер Й. Смрковскийни болгаш М. Микованы Чехословакияның Коммунистиг партиязындан соңгуткан депутаттар деп санаткаш, күүседип турар хүлээлгезинден оларны хостаарын федералдыг хуралда Улус палатазында депутат-коммунистерниң хүлээлгези болдурган.

ЧКП Төп Комитеди ЧКП Төп Комитединиң кежигүннериниң составындан болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының кежигүннеринден эштер **В. Прхликти, В. Славикти** болгаш **А. Чернийни** үндүрген.

ЧКП Төп Комитеди ЧКП Төп Комитединиң кежигүнүнүң хүлээлгезинден эштер **И. Юлду, В. Каберланы, Й. Гауэрни, А. Протекти, З. Смоликти, Я. Белаяны, М. Фишерованы, Л. Гердиновaны, Л. Янковцованы, Б. Краликти, академик И. Малекти, академик Ф. Шормну, И. Зеленкованы, Й. Зуданы, Й. Барувканы, Й. Свободаны, Й. Шпачекти, Б. Шимонну** болгаш **М. Вацуликти** оларның боттарының дилээн ёзугаар хостаан.

ЧКП Төп Комитеди эш **А. Дубчекти** ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнүң хүлээлгезинден хостаан болгаш ЧКП-ден соңгуткан депутат деп санаткаш, күүседип турар ажылындан ону дедир кыйгыртырын Федералдыг хуралда коммунист-депутаттарга даасkан.

ЧКП Төп Комитеди эш **Ш. Гаспарикке** партийжи хемчег онаагаш, ону сагындырып доңгуткан.

ЧКП Төп Комитеди ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур бюрозунуң кежигүнүнүң хүлээлгезинден эштер **О. Черникти, Ч. Цисаржты, Я. Карганны, В. Матейчикти, К. Юмкту** хостаан. Өске ажылче шилчээнинге холбаштыр эш **В. Гула** ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур бюрозунуң секретарының хүлээлгезинден хостаттырган.

ЧКП Төп Комитеди чажыт соңгулданың түңнелин барымдаалааш, ЧКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттан ооң кежигүнүнче эштер **П. Ауэрспергти, Я. Фойтекти, Г. Гумгалованы, И. Хнеупекти, В. Кошаржты** болгаш **И. Лабутеваны** шилчидер дугайында саналды чүүлдүг деп санаан.

ЧКП Төп Комитеди чажыт соңгулданың түңнелин барымдаалааш, ЧКП Төп Комитединиң кежигүнүнге эштер **Д. Ганести, Ф. Гамоузту, В. Гулуктуну, Й. Кемпныйны, Я. Маркону, М. Моцту** болгаш **С. Пеннигерованы** кооптастап соңгуткан деп санаан.

ЧКП Төп Комитеди чажыт соңгулданың түңнелдерин барымдаалааш, эш **Й. Кемпныйны** ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге бадылаан болгаш ооң-биле чергелештир өске ажылче шилчээнинге холбаштыр ону ЧКП ТК-ның секретариадының, секретарының база ЧКП ТК-ның идеология комиссиязының даргазының хүлээлгезинден хостаан.

ЧКП Төп Комитеди чажыт соңгулданың түңнелин барымдаалааш, ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур бюрозунуң кежигүннеринге эштер **Й. Кемпныйны, Й. Корчакты, Д. Кольдерни, О. Швестканы** болгаш ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур бюрозунуң секретары кылдыр бадылаткан **А. Капекти** ооң-биле чергелештир бадылаан.

Төп Комитет оон ыңай күрүнениң болгаш чазактың ажылдарынга Чехословакияның Коммунистиг партиязының ажылдакчыларын томуйлаарынга болган хөй-хөй өскертилгелерни чүүлдүг деп санаан деп, доктаалда чугаалаан.

ЧКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ УГУУЛГАЗЫ

ПРАГА, сентябрь 29. (СЭТА). ЧКП ТК-ның пленуму Чехословакияны Совет Армияның хостааның 25 чыл оюнга алдар болдурган, күш-ажылчы сорук кииришкинни калбартырынче кыйгырган угуулга үндүрерин Прагага болган пленумунга чүүлдүг деп санаан.

Бистиң чуртувуска бөгүн чүүден-даа артык херегленип турар тайбың чуртталганы болгаш ак сеткилдиг ажылдаарын аңаа боттарының үлегери-биле болгаш ажыл-ижи-биле хандырып бээринче коммунистерни, профэвилел кежигүннерин, национал фронтунуң организацияларының, национал комитеттерниң кежигүннерин, ажылчыннарны, кооператив тараачыннарын, интеллигенцияны, херээжейнерни, хоочун салгалдың төлээлекчилерин, аныяктарны кыйгырып тур бис. Экономика байдалын экижидеринге чүнүң-биле, канчаар эң улуг хемчээлдии-биле, чогумчалыг, дүрген дуза чедирерин ажылдаар туруш бүрүзүнге эң боттуг, ылап бодаары эргежок чугула. Ол күжениишкиннерниң түңнелдери бистиң экономикавыска, улузувустуң хереглелдерин хандырарынга бараан болур.

Пландан ажыр 50 муң тонна хөмүр-даш казар хүлээлге алгаш, чедиишкиннииг күүседип турар болгаш республиканы Совет Армияның хостааның 25 чыл оюнга алдар кылдыр социалистиг чарышты калбартырынче кыйгырган Карвинниң 1 дугаар шахтазының коллективи ажылдаарының боттуг үлегерин көргүскен болгай деп, угуулгада чугаалаан. Оон өске-даа бүдүрүлге черлери ындыг эгелээшкинни база кылган.

Күш-ажылчы ол эгелээшкинни Төп Комитет бедик-биле үнелээн болгаш ажылдаар участок бүрүзүнге сорук кириишкиниң ажылдаарынче, экономиканы экижидеринге боттуг үлүг-хууну кииреринче бистиң экономикавыстың чечектелиринге, хөгжүүрүнге сонуургалдыг бүгү кижилерни, бүгү ажылчы чоннарны кыйгырып тур.

Төп Комитет бүгү улустуң ол сорук кириишкинин баштаарынче бүгү коммунистерни кыйгырып, социализмниң чаалап алыышкыннарын бодунуң үнелеп турарын ажыл-херектери-биле хамааты бүрүзү республиканың юбилей чылында илергейлээр, ёзулуг социалистиг патриотизмни көргүзер деп бүзүрелдиин илергейлеп тур деп, угуулгада демдеглээн.

ЧСР-ның чаа чазаа

ПРАГА, сентябрь 29. (СЭТА). Чех Социалистиг Республиканың чазаа бөгүнгү хуралынга бодунуң хүлээлге күүседир хуусаазын доозулган деп санаар шиитпир үндүрген.

Чех Социалистиг Республиканың Чех национал Чөвүлелиниң Президиуму Национал фронтунуң ТК-зының саналын ёзугаар чаа чазакты томуйлаан. Чазак даргазынга Й. Кемпный, Дарганың оралакчыларынга Л. Адамец, А. Червинка болгаш С. Разл томуйлаткан.

ЭДЧ чурттарының тускай эртемниглериниң конференциязы

Сентябрь 29-та Москвага Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чаа бажыңынга ЭДЧ кежигүннери чурттарның тускай эртемниглериниң конференциязы ажыттынган. Конференцияга бедик шынарлыг аъш-чем продуктуларын бүдүрүп алырының айтырыгларын чугаалажыр. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилели биле Чехословакияның эртемденнери чыылган.

Көдээ ажыл-агыйның, биологияның, биохимияның болгаш микробиологияның чедиишкиннеринге үндезилээш, аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрүп алырының талазы-биле эртем шинчилелдериниң кол угланыышкыннарын ук конференцияда чугаалажып турар. Конференцияның киржикчилери чугаалажып көөр кылдыр акы-дуңма чурттарның эртемденнериниң коллективтиг кылган шинчилел ажылы — ол айтырыгның талазы-биле эртем-техниктиг угаазылалды киирген деп, совет төлээлерниң удуртукчузу — ССРЭ-ниң медицина эртемнериниң академиязының чиңгине кежигүнү, ССРЭ-ниң медицина эртемнериниң академиязының аъш-чем институдунуң директору А. А. Покровский СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

(СЭТА).

«КУРУГЛААН КҮЖҮН» ЧЕТЧЕЛЭЭР ДЭЭШ

Сөөлгү хүннерде Англияның шериг-политиктиг бөлүктери буу-хаа бачыдазы ажылдап турар апарган. Лондонда англи талалакчылары-биле чажыт чугаалажыр дээш америк армияның штаб даргазы Уэстморленд мындаа чаа келгеш барган. Ооң чоруй баары-биле, Японияның курган чер күштериниң «бот-камгалал» штавының даргазы Ямада, ооң соон дарый Малайзияның шериг-далай күштериниң штаб даргазы Тханабалласингам англи найысылалга келген. Ол сүмележиишкиннерниң шуптузу Англияның болгаш АКШ-тың саналдаарын ёзугаар эрткен. Олар ам Азияга «Оожум океан — Азия верээзиниң организациязы» — ПАТО дээр эвилел тургузарын чедип алыр оралдажыышкынны кылып турар.

Барыын таланың парлалгазының дыңнадыгларын ёзугаар алырга, олар ПАТО-га Мурнуу Корейни, Филиппиннерни, Таиландыны, Японияны, Австралияны, Чаа Зеландияны болгаш өске-даа чамдык чурттарны киирип алыр кордалдыг. Чаа эвилелди НАТО дег кылдыр тургузар деп турар.

Даштыкы чурттарның шериглери, баазалары, чер-чер айы-биле тургустунган шериг бөлүглежиишкиннери ындында-ла эмге-хаяажок ол делегей девискээринге база бир шериг организациязын барыын таланың империалистиг күрүнелери чүге тургузар дей бергенил?

Азияга америк империалистерниң тургузуп алган дайынзырак эвилели СЕАТО шынында буурээп болгаш тын демичеп турар апарган. Ооң уламындан Вашингтоннуң Азияда стратегиязы бойлаар дей берген. Хамык ужур шак ында. Азия чурттарынга Англияның салдары база кошкаан. Англия саң-хөө талазы-биле девидечиг берге байдалга таварышкаш, «Суэцтиң чөөн талазында» баазаларындан, ооң-биле катай Чөөн-Азиядан бодунуң шериглерин 1971 чылды сөөлзүредир үндүрүп алыр дей берген. Лондон ындыг шиитпир үндүрер ужурга таваржы бээрге, Каттышкан Штаттар «куруглаан күштерниң дуюун бастырар» — делегейниң ол девискээринге барыын талакы империалистерниң туруштарын быжыглаар хемчеглерни буу-хаа төлевилеп эгелей берген. Ындыг хемчеглерниң бирээзи ПАТО-ну тургузуп алыры болур. Каттышкан Штаттар болгаш Англия боттарының дайынзырак политиказын боттандырар кылдыр Азия чурттарының боттарын ол эвилелдиң дузазы-биле төөредир деп кордап турар. Ол дайынзырак чаа эвилелге Японияны империализмниң үүлгедикчи күжү болдурар деп турары демдеглексенчиг. ПАТО-ну шериг чепсээ-биле болгаш өске-даа дериглери-биле хандырарын АКШ-биле кады Япония акшаландырар.

ПАТО Азияда дүшкүүрлүг байдалды улам күштелдирер деп чүве черле билдингир. Ындыг төлээде, Азия чурттарының депшилгелиг күштери империалистерниң дайынзырак база бир эвилел тургузуп алыр оралдажыышкыннарын буруу шаап турар. Азияга тайбың эргежок чугула. Аңаа коллективтиг айыыл чок чорук системазын тайбың эң эки хандырып бээр.

(СЭТА).

Революстуг түр чазак төлээлериниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Президент Никсонунуң Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрериниң ойталаашкынны агартырынче угланган сылдагалаашкыннары АКШ-тың чазаанын Мурнуу Вьетнамны шериг күжү-биле эжелээрин үргүлчүлээр сагыштының база бир тодаргай бүзүредиии болган. АКШ-тың президентизи Никсоннуң сөөлгү парлалга конференциязынга холбаштыр Вьетнам талазы-биле Парижте болуп турар дөрт талалыг чөвүлел хуралда Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның төлээлери ынчалдыр медеглел кылган.

Президент Никсон АКШ-тың чазааның Тхиеуга берип турар деткимчезин чугаалай бергенде, «Каттышкан Штаттарга азыраткан, дайынзырак, ирик администрацияны Ак Бажыңның Мурнуу Вьетнамга камгалаар чүткүлдүүн көргүзер миннишкинни кылып турар».

Мурнуу-вьетнам улус бодунуң демиселин бүрүн тиилелгеге чедир үргүлчүлээр деп чүвени Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаа ылап шиитпирлиг демдеглеп тур деп, медеглелде айыткан.

ПУР. ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң, ПУР биле ГДР-ниң Чепсектиг Күштериниң тускайлап чоруткан шериглери киришкен, каттышкан шериг өөредилгези.

ЧУРУКТА: найыралдыг армияларның дайынчылары совет космонавт Владимир Комаров аттыг школага чораан (солагай таладан оң талаже) — Иван Иващишин (ССРЭ), Хенрик Юзефович (ПУР) болгаш Михизль Ноймини (ГДР).

(СЭТА-ның тускай корреспондентизи).
В. МУСАЭЛЬЯННЫҢ фотозу.

ЧААРТЫНЫП ОРАР ШУШЕНСКОЕ

— Бистиң чуртувуста эрги болгаш катап тургустунган архитектура-этнографтыг музейлер хөй. Эртем болгаш уран чүүлдүң бурунгу тураскаалдарын катап эгидип тургузар талазы-биле биче эвес дуржулга мөөңнеттинген. Ынчаарга амгы үеде бистиң мурнувуста эрткен чүс чылдың төнчүзүнде, тодаргайлаарга Владимир Ильич Ленин биле Надежда Константиновна Крупскаяның Шушенское суурга чурттап турган чылдарында тараачыннарның амыдыралының байдалын боттуу-биле катап тургузар онза сорулга салдынган. Ону этнографтар-биле кады бир демниг шиитпирлеп турар бис. Надежда Константиновна келгиже чедир Владимир Ильичиниң чурттап турганы тараачын Зыряновтуң бажыңы болгаш кодан девискээри ам долузу-биле катап тургустунган. Ол бистиң аргаларывыстың, дилелгелеривистиң шынныын бүзүрелдии-биле бадыткап турар баштайгы тииилелгевис болур. Хоочун чурттакчыларның болгаш Зыряновтарның уруглары чугаазын ёзугаар алырга, бажың база ооң кодан девискээри мурнунда турганынга шуут дөмей болган.

Бо дугайында Шушенскоеде туттунуп турар тураскаал зоназының кол архитектору Борис Гнедовский мени чугаалаан.

Сибирь шөлүлгезиниң чылдарында Владимир Ильичиниң чурттап турганы ийи бажыңның чанынга турган кудумчуларның төлевилелин эде тургузары-биле архитектор-реставраторлар (эгидип тургузарлар) дыка хөй ажылдаан. Бо херекке суурнуң хоочун чурттакчылары улуг дузаны көргүскен. Чурттакчыларның айыткаңы-биле артпаан бажыңнарның, ажыл-агый тудугларының фундаментилери тывылган болгаш кастынган. Ол дугайында архив документилери база музейниң фондузу хөй чүүлдерни чугаалап берген.

Тураскаал зоназынче кирип турар үжен ийи бажыңдан, он чедизи арткан, ынчангаш бажыңнарны, аңмаарларны, чунар-бажыңнарны болгаш ажыл-агый тудугларын катап тургузары негеттинип турар. Колдуунда бүгү бажыңнарның фундаментизинде чудуктарны солаан, соңга чаактарын база оюп кылган каасталгаларны мурнуку турган ышкаш кылдыр эде кылган. Бүгү бажыңнарның ханаларынга тускай химиктиг составтарны болгаш өртке удур холумактарны сиңниктирген. Бажыңнарның шуптузунуң печкаларын катап кылгаш, оларда электро-чылыдыкчыларны тургускан.

Кол ажылдарны Москваның төп реставрация мастерскаялары, архитектор Борис Гнедовскийниң башталгазы-биле бөлүк ажылдакчылар чорудуп турар. Ынчалза-даа хөй тудуг ажылдарының калбарганындан өске хоорайларның мастерскаяларының күжү негеттинип келген. Ол кыйгырыгга Псковтуң, Новгородтуң, Горькийниң, Костроманың архитектор-реставраторлары улуг көдүрлүүшкүннүг харыылаан.

Зыряновтуң бажың иштиниң болгаш кодан девискээриниң тергеден эгелээш омаашка чедир эт-севи үш чүс дөртен ажыг херекселдер кирип турар. Ленинградтың этнография, Күрүнениң төөгү болгаш Красноярскиниң, Минусинскиниң музейлериниң эртем ажылдакчылары бажың дериг-херекселдерин Шушенское база ооң чоок кавызында суурлардан чыырын бир чыл ажыг чорудуп келген. Этнографтарга суурларның чурттакчылары дузалажып, адаларындан, кырган ачаларындан арткан хөй чүүлдерни берген.

Этнографтар солун сорулганы шиитпирлеп турарын Ленинградтың этнография музейиниң эртем ажылдакчылары Нина Хазанова биле Евгения Котова мени чугаалаан. Аңаа музейге делгээр чүүлдерни даап чогаадып ап болур. Бо музейниң делгээн чүүлдери ол үеде кижилерниң амыдыралының байдалын бүгү шыны-биле көргүзер ужурлуг.

Тураскаал зоназының нийти планы ийи кезектен тургустунган. Бирээзи Ленинниң тураскаалы — ол дээрге Владимир Ильичиниң чурттап турганы ийи бажыңы, барып турган бажыңнары-дыр. Ийиги кезээ эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Шушенское суурнуң тараачыннарының амыдырал-чуртталгазының байдалы-биле таныштырып турар архитектура-этнографтыг музей болур. Ол дээрге ынчан чурттап турган янзы-бүрү аңгының кижилериниң бажыңнары база волость баштыңының бажыңы, магазин, кабак, кара бажың-дыр.

Тураскаал зоназы-биле катай хары угда хоорай база туттунуп турар. Улуг гостиница бедип үнген. Москваның скульптору Владимир Цигальдиң чогаатканы, бистиң күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң тураскаалы Шушенскоениң төп шөлүнге бо күзүн тургустунар.

Вадим ШАПОШНИКОВ.

(ПМА).

Г. СИРОТИННИН «Эзим эдээнде суур чанында» деп фотоэтюду.

Тураскаалдыг календарь

«Ооң чүрээ бүгү ажылчы чоннарга, бүгү дарлаткаңнарга изиг ынакшылдыг соп чораан». Н. К. Крупскаяның ынча дээн сөстери 1970 чылга уткуштур үндүрген, стол кырынга салыр улуг календарьның эге арнында парлаттынган. Календарьны Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскааткан.

Тураскаалдыг хүнге уткуштур үндүрген ол календарьда Владимир Ильичиниң чураан сураглыг совет чурукчуларның чуруктарының хоолгаларын, ооң амыдыралының болгаш революсчу ажыл-чорудулгазының аңгы-аңгы үелеринде ону тырттырган чуруктарны парлап үндүрген. Календарьның артыкы арыннарындан баштыңчының дугайында хөй-хөй материалдарны номчукчу тып номчуур. Партияның съездилеринге В. И. Ленинниң чугааларындан алган үзүндүлерни «Съезд шиидиринден» деп эгелиг кылдыр парлап үндүрген.

Календарьны политиктиг номнарның парлалга чери парлап үндүрген.

Болбаазын математик

Бүгү-эвилелдиң Москвага болган үшкү математиктер съездизинге, — Францияның кол математиги кым болур ул? — деп, француз математик Данжуага айтырыг салган.

— Никола Бурбаки — деп, ол эртемден харыылаан.

Ооң фамилиязы грек, а националы француз болган, элдеп солун төөгүлүг кижи. Ол болза эң сураглыг математиктерниң бирээзи. Аңаа хамаарышкан тоолчургу (легенда) болган солун чугаалар хөй, улам көвүдеп турар. Ол кончуг болбаазын (улуг эрудициялыг) математик.

Бурбаки 1939 чылдың майда төрүттүнген. Дайыннарга үргүлчү-ле ааштырып чораан, олча-кежик чок Бурбаки деп генералдың адын аңаа берген. Ындыг аныяк хирезинде, Бурбаки бүгү математика эртемнериниң доңчулалын бодунуң чыынды номнарынга киирген. Ол чыындылар (трактат) ам 30 улуг томнар кылдыр үнген. Оларның чамдыызын орус дылда база очулдурган.

Векторлуг пространстволарның теориязын болгаш хөй шугумналчак алгебраны Бурбаки бир-ле дугаарында системалыг кылдыр бижип үндүрген. Бо эртемнер талазы-биле моон мурнунда чаңгыс-даа өөредилге ному болгаш кол шинчилел чок турган, а Бурбаки ол дугайын хөйнү кылган.

Бурбаки деп кижи херек кырында чурттаваан болгаш чурттавайн-даа турар. Никола Бурбаки дээрге Вейль, Дьёзонне, Шеваллье, Картан болгаш оон-даа өске француз бөлүк математиктерниң коллективтиг чажыт ады-дыр. Бо ат эң баштай, авторларның узун даңзызын тургузарындан анчыгзынгаш, хөг болуп тывылган. Дараазында оон адырлыры берге апарган.

Бо бөлүктүң кежигүннери, принципиалдыг кол шиитпирлерни хүлээп алыр дээш, Францияның уран чурулгалыг курорт черлериниң бирээзинге чыл бүрү чыглып турары чаңчыл болган. Хыналчалыг кылган бир томнуң проектизин хүлээп алган соонда, бөлүктүң кежигүннериниң бирээзи ол номнуң баштайгы төлевилелин бижип эккээр. Ону дараазында болур нийти хуралга көөр. Ук номнуң бирги төлевилелин көрген соонда, ооң ийиги төлевилелин кылыр ажыл эгелээр, ону бижиирин өске авторга дагзыр. Мындыг коллективтиг ажыл эки үре-түңнелдиг болур.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү А. А. Ляпуновтуң Бурбаки дугайында чугаалааны болза: Бо үениң математиказында Бурбаки улуг болуушкун. Ооң ажылдап каан, кылып турар математиказының системазы болгаш ооң талалакчылары амгы үениң эртеминге улуг салдарны чедирип турар.

А. БАИР,

Кызылда пединститутуң математика кафедразының башкызы.

ЧЕР АДААНДА КАЪТТАР

Бо репортажта Москваның чер иштинде улуг кода-хоорайның метрополитениниң станцияларының, газ, суг, телефон электри дамчыдылгазының шугумунуң дугайында эвес, а хоорайда муң-муң кижилери ажылдап турар шоолуг эскертинмес черлер дугайында чугаа чоруп турар.

Бистиң кичээнгейивисти чер иштинче кирип чорупкан бир суурга хаара туда берди. Ооң бирги каъдынче лифт-биле четтивис. Эжик ажыттынары билек, коргулчун туюйбулардан кылган шала кырынга бастывыс. Минута эрткенде улуг залга келдивис. Ында чырыын канчаар ону — чүс-чүс электри лампалары хып тур. Ак халаттарлыг кижилер бир-ле херекселдиң экранынче манагзынып көрүп олурлар.

— Шак бо плёнкада мюмезоннарның изи тода көстүр-дүр... Москваның күрүне университединиң ядролуг физиканың эртем-шинчилел институдунуң тергиин бедик энергиялар кезектериниң лабораториязында келгенивис ол. А мюмезоннар дээрге космостан Черже агымнап чорудуп турар кончуг күштүг кезектер болур. Оларның энергиязы эртемденнерниң дүргедедикчиге кылымал арга-биле ап турарындан миллион катап күштүг. Ол лабораторияны чер иштинче ынчаар ханы тутканының чылдагааны болза эң күштүг кезектерни тудуп алгаш, ону өөренип шинчилээр дээни болур. Чүге дээрге, чүгле эң күчүлүг кезектер чер иштинче ханылап кирер аргалыг болгай, а ырадыр четкеннерни тускай херекселдер тудуп алырга, фотокамера тырттыра шаап алыр.

Дараазында барганывыс каътты тавырылга бооп тыпкан дээр чүве. Нефть болбаазырадыр завод артыкчы продуктулуг холуксааны үндүр төгер чер дилеп турган. Черни элээн хандыр үттээрин шиитпирлээн. 900 метр хандыр үттээн соонда чер кырынче изиг суг аттыга берген. Температуразын хемчээп көөрге, 35 градус чылыг болган. Сугнуң холуксаазын шинчилээш, ооң Кара далай суунга дөмейин илереткен. Заводтуң адаанда ханызы 300 метр чедип турар далай суу барын геологтар тодараткан. Тавырылга болган ажыдыышкындан чер адаанга бир цех тургузар сорулга тыптып келген. Изиг далай суун эмнелгеге ажыглаар дээш, заводтуң цегин ажыткан.

Ханы черге шахта тудкаш, күчүлүг суг сордурукчузун тургускан. Ооң соонда заводтуң эмнелге чериниң төлевилелин тургузуп эгелээн. Ооң ванналарынче Кара далайның изиг сугну төп бээр.

Чер иштинде база бир каът. «Москва» бассейн. Ону ийи дүптүг кылдыр тудкан. Адаанда дүпте нефтилиг улуг доскаарлар дег улуг доскаарлар тургузуп каан.

— Бо бистиң фабрикавыстыр — деп, улуг инженер Владимир Дергачев чугааланды. — Бассейнге эштир сугну чер иштинге белеткээр. Рублёв хөлбээнден келген сугну бо шүүрлерге эге баштай арыглаар.

Чер кырынче үнүп келдивис. Бассейнниң чүгле бир черинде суг кыланнаар, арткан шөлү курган. Спорт кезиинден аңгы черлерде тудуг ажылдарын калбарткан. Найысылалдың эң улуг бассейнин чаартып турар.

Москваның чер иштинде каъттары-биле алыр-чорук уламчылавышаан. Ооң бирээзинче автомашиналыг кирип келдивис. Он хире метр куду баткаш, электротергеге олуруптувус. Ында орук асфальтылаан делгем кудумчу-ла. Өрү көөрге троллейбус шугуму дег, электри четкилери шөйлүп чоруткан. Оруктуң ийи ийи-биле чадаг кижилер шуушкан. Электротергелерни үзеп-чаар гараж-станция чанынга доктаадывыс. Оон ынай чадаг базыптывыс. Бир километр хире кылаштаашкаш, «Россия» аалчылар бажыңының чер иштинде каъдынга келдивис.

Ол-бо талазынче көөрүвүске, магазиннер соңгалары дег калбак демир эжиктерде «Эт-сеп склады», «Столовая», «Хеп чуур чериниң хүлээп алыр пунктузу», «Септелге мастерскаязы» деп бижээн болду. Ол болза «Россияның» цехтери.

Чер иштинде кудумчулап автомашиналар, электротергелер караңнажыр. Олар азыш-чемин, дериг-херекселдерин, эт-септи сөөртүп турар болду. Бир машинаны долдур чуутган хеп чудуруп каан. Ону аалчылар бажыңынга, ресторанга, кафеге, барларга хереглээр.

«Россияның» чер иштинде каъды дээрге бичии хоорай болду. Ында электростанциялар, суг дамчыдылгазының, медээ бээриниң системалары, аалчылар бажыңында өрээлдерниң агаарын, ооң чылыг, соогун, өл-шыгын таарыштырар цех (чер иштинде дөрт улуг кудук бар) болгаш өске-даа чүүлдер бар. Ол бүгүнү чүс-чүс кижилер ажылдадып турар. Оларның аразында энергетиктер, сантехниктер, инженерлер, официантылар, поварлар, токарьлар, слесарьлар бар. А ол «хоорай» боду өзүп орар. Аңаа удавас чер далайы тыптып келир, ында эштир бассейнни тудуп эгелээн...

Борис ИЛЬИЧЕВ.

Плазма конференциязы

МОСКВА. (СЭТА). Дубно хоорайда бүгү-эвилелдиң плазма конференциязы ажыттынган. Англиядан, ГФР-ден, Япониядан, Италиядан, Франциядан, Венгриядан, Голландиядан, Польшадан, Чехословакиядан, Румыниядан, ГДР-ден, АКШ-тан келген физиктер совет эртемденнер-биле кады ында киржип турар.

Башкарылдалыг термоядро реакцияларының кайгамчык улуг күштерин кижи төрелгетенге бараан болдурар түңнелдиг кылдыр шиитпирлеттинер айтырыгларны эртемденнер чугаалажыр.

Академик Л. А. Арцимовичиниң лабораториязының сөөлгү чедиишкиннерин, ылаңгыя совет тускай эртемиглерниң чогааткан «Токамак» дериин эртемденнер сонуургап турар. Ол чедиишкиннер болгаш дериг миллион-миллион градус изиг плазманы үр үеде кадагалаар арганы берип турар.

Солун чүвелер

АЙ БҮДҮМЕЛДЕРИНИҢ СОСТАВЫ

«Аполлон-11-ниң» космонавтарының эккелген ай бүдүмелдериниң хевирлерин эң баштай анализтээнинден билдинген чүүлдерни барымдаалааш, оларның химияга хамаарышкан составы «Черниң билдинген бүгү бүдүмелдериниң составындан ылгалдыг» деп түңнел кылган. «Нью-Йорк таймс» солун ынчалдыр дыңнаткан.

Ай бүдүмелдеринден илереэн хром, титан болгаш цирконий чижектиг, Черде ховар элементилер саны кайгамчык хөй болган. Алдын, мөңгүн ийикпе платина чижектиг, үнелиг металлдар барының кандыг-даа шинчизи чок деп, эртемденнерниң Вашингтонга болган баштайгы парлалга конференциязынга кылган медеглелинде демдеглээн.

Чамдык бүдүмелдерниң хары 3,5 миллиард чыл болган деп, эртемденнер бадыткаан. «Хүн системазының баштайгы үе-чадаларында тургустунган бүдүмелдер хевирлерин Айже келир үеде ужудуушкуннар кылыр үеде илередип болурунуң кончуг солун аргазы бар деп чүве оон билдинип турар» — деп, Хьюстонда башкарылдалыг ужудуушкуннар төвүнүң тускай эртемниг химиги, доктор Дональд Богард медеглээн.

«Ай бүдүмелдеринден Айда амыдырал болуушкуннары бар дээринге херечи болур, органиктиг кандыг-даа материалдар барының аян-шинчизи көзүлбээн» деп, Колумбия университединиң профессору, доктор Поль Гаст чугаалаан.

Хөй бузундуларның вулкандан укталып тывылган барымдаазы бар болган деп, П. Гаст демдеглээн. Ындыг болза-даа Айны соой берген болгаш тын чок бүдүмел дээр ийикпе «дириг» болгаш ооң иштинде вулкан хөделип турар бе дээр дугайында түңнел кылырынга эртемденнер далашпайн турар.

(СЭТА).

Бурхант дагның эдээнде

Соңгу Моолдуң Бурхант даг эдээнде аныяк хоорай Дарханга чазалгалыг орук тудуп турда, бурунгу үе кижилериниң сөөктери тывылган деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

Моол болгаш совет эртемденнериниң каттышкан экспедициязы аңаа дораан чедип бергеш, ховар тывыш — зуннар хөөржүткен дөрт чевег барым илереткен. Экспедиция казылда кылырга, бирюзадан кылган каасталга дериглери, чинчилер, пордан кылган савалар, аргыглыг пөс артынчылары тывылган.

Эртемденнерниң бодап турарын ёзугаар алырга, ол ховар тывыглар бистиң үевистиң мурнунда III-I чүс чылдарга хамаарышкан төөгүлүг. Дарханга биеэ шагда зуннар чурттап чораан, оон бээр 2000 чыл эрткен деп бадыткаар барымдааны эртемденнерге ол берип турар.

Оон өске-даа ховар чевеглерни тып алыр деп бодап турар, ынчангаш казылда кылырын үргүлчүлээр бис деп, сураглыг моол эртемден Х. Пэрлэ чугаалаан.

Казылда үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

ЧҮШКҮРЕР ӨЙҮ КЕЛГЕН

Клуб дээрге чүгле чоң, аныяк өскен ойнап хөглээр, кино көөр чер эвес, а чон ортузунга культура-массалыг, полит-кижизидилгелиг ажылдың база одаа болгай. Оон ыңай, бот-тывынгыр уран чүүлдү нептередип сайзырангайжыдарынга улуг рольдуг.

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында Культура бажыңының тудуу бүгү талазы-биле четче, эки. Ынчангаш чон ортузунга культура-массалыг ажылды эки чорударының бүгү аргалары бар. Бо чылдың кышкы үезинде Культура бажыңының ажылдакчылары көдээ интеллигенция, херээженнер чөвүлели-биле кады элээн ажылдарны кылган чүве.

Чайгы үеде ындыг ажылдар болгаш массалыг хемчеглер чоруттунмастаан. Культура бажыңынга чүгле өске черлерден келген аалчыларның оюн, концертин, кинофильмнер үнер апарган. Кино үнүп тураа-даа, ооң шынары багай: бир болза үнү дыңналбас, чамдыкта көстүрү багай, азы шуут караңгылаш дээр.

Культура бажыңының септелгези хожудаан, иштики дерилге-шимелдези амгы негелдеге дүүшпес. Ооң стол, сандайлары болгаш каасталга, шимелде херекселдери хирленип, үрелип турар. Кино үнүп турда көрүкчүлерниң корумчуруму кошкак, чамдык кижилер залдың ол-бо чүгүнде бургурады таакпылаан олурар, а чамдыктары үне-кире кылаштажып, ыыт-шимээн үндүрер.

Аңаа-даа, дыштаныр-даа хүннерде лекция, беседалар, диспуттар, кежээлер болбайн келген. Спортчу оюн-тоглаа база чок. Суббота кежээзинде танцы болгулаар боордан өске, оюн-тоглаа организастаан кижи база чок болур.

Шынында Арыг-Бажы суур Улуг-Хем районда сагылга-чурум талазы-биле дээре черлерниң бирээзи. Суурнуң аныяктары спортка, бот-тывынгыр уран чүүлге дыка хандыкшылдыг. Ажыл-херекке чүткүлдүг, бүдүрүлгениң мурнакчылары аныяктар-даа, улуг назылыглар-даа мында эвээш эвес. Бо бүгүден алгаш көөрге, бир эвес кижилерни организастаар, башкарар болза, суурга, ында Культура бажыңынга ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазын дыка солун кылдыр организастап болурунуң аргалары бар.

Ол ажылды профэвилел, комсомол организациялары, культура ажылдакчылары холга алган болза, эки түңнелдиг турар ийик. Ынчаарга бисте Культура бажыңының эргелекчизи-даа, библиотекары-даа культура ажылдакчыларының ортумак өөредилге черин дооскан тускай эртемниг аныяктар. Оларга тускай өөредилге, сургаал-даа херек чок. Ынчалза-даа олар баштай хей-аъттыг эрес ажылдап кирипкен хиреде-ле, сөөлгү үеде аныяктар ортузунга ховар көстүр турду.

Арыг-Бажы суурнуң культура одаан сергедип чүшкүрбес болза, эгелеп турган чаа хөглүг херээвис өже берип болур. Ону болдурбас дээш, клуб ажылдакчылары, башкылар, көдээ ажыл-агый специалистери, комсомол организациязы бо чугула ажылды сегирип алыры чугула. Аңаа таарымчалыг үе-даа келген.

Н. ТАҢДЫ-ООЛ.

КУБОК «ДИНАМОДА»

Эрткен суббота, воскресенье хүннеринде республика кубогу дээш бут бөмбүүнге ийи ужуражылга болган. Баштайгы хүн «Саян» командазы-биле «Урожай» ниитилелдиң 1969 чылда чемпиону Таңды районнуң «Революцияның чалбыышы» колхозунуң бут бөмбүкчүлери ужурашкан. Оюн 4:1 санга «Саянның» тиилелгези-биле доозулган.

Воскресеньеде эрткен чылда республика кубогунуң эдилекчизи «Динамонуң» бут бөмбүкчүлери-биле «Саян» ужурашкан. Оюн ийи талаңың аваангыр бурунгаарлаашкыны-биле эгелээн. Санны динамовчу Владимир Бондырев ажыткан. Динамовчулар торасоруктуг ойнаан. Оюн 5:0 санга «Динамонуң» тиилелгези-биле доозулган.

Маргылдаа соонда шаңналдар тывыскан. Бирги черни ээлээн «Динамо» командазынга кубокту тывыспышаан, ону бирги чергениң дипломи-биле шаңнаан. Ийиги черни ээлээн «Саян», үшкү — «Таңды» командаларынга ийиги, үшкү чергениң дипломнарын тывыскылаан.

Г. МИХАЙЛОВ.

Плавскиге болур

Эвилелдешкен республикаларның эң дээре механизаторлары — чер андарар трактористерниң бүгү-эвилел маргылдааларының киржикчилери Тула чоогунда Плавскиге бо айның 4-те чыглыр. Чурттуң чер андарар талазы-биле чемпиону аңаа илерээр.

Ол атты чедип алыры чиик эвес. Сезен минута иштинде 0,4 гектар черни тергиниң эки шынар-биле, доктааттынган шагында андарар. Маргылдаага республика санындан үш кижи: республиканың тулган чемпиону, комсомолчу назылыг эң эки андарыкчы болгаш эң эки херээжен механизатор составтыг команда киржир. Эң улуг республика болур Россия Федерациязы алды кижилиг команданы киирер.

ГДР-ниң, Венгрияның болгаш Югославияның механизаторлары база ол маргылдаага киржир деп турар.

(СЭТА).

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 35 профессионал-техниктиг училищезин алгыткан-биле холбаштыр 1969—70 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдарны немей хүлээп алырын чарлап тур:

	Өөренир хуусаазы
1. Тудуг машиналарын септээр слесарьлар	2 чыл
2. Дашчылар	1 чыл
3. Штукатурлар	1 чыл
4. Столяр-бызаңчылар	2 чыл
5. Слесарь-сантехниктер	2 чыл
6. Штукатур-малярлар	2 чыл
7. Электрогазосварщиктер	2 чыл

Училищеге 8 класс дооскан 15—16 харлыг кижилерни хүлээп алыр. 7 класс доосканнарны дашчылар, штукатурлар бөлүүнге хүлээп алыр. 7 класс доосканнар 8-ки классты дооскаш, сес класс доосканының херечилелин алыр. Ийи чыл хуусаалыг өөренир кижилер тускай мергежил-биле кады ортумак школаны база доозар.

Училищеге өөренип кирерлерни халас чемгерер, ажылчын база дыштанып кедер хеп-биле, общежитие-биле хандырар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренип эрткен үезин нийти күш-ажыл стажынга киир санаар. Өөредилгени дооскан соонда чедип алган мергежилин ёзугаар кайы-бир организацияга барып ажылдаар.

Училищени кончуг эки өөренип доосканнарны ажыл стажы барымдаалавайн, техникумнарга, институттарга хүлээп ап болур. Сургуулдарның техниктиг чогаадылгазын сайзырадыр бөлгүмнер ажылдап турар.

Училищеде Культура бажыңы бар, ында бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери ажылдап турар (ырның, шииниң, бал болгаш улустуң танцыларының, эстрада болгаш үрер хөгжүм инструментилериниң, баянистерниң).

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнүң киржикчилери хоорайның организацияларынга база районнарга концерттер көргүзер. Училищеде спорт залы бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, хаак, баскетбол секциялары ажылдап турар. Училищениң спортчулары хоорай, республика база край маргылдааларынга шаңналдыг черлерни ээлеп келген.

Училищеге өөренип кирер сургуулдар өөредилге херекселдерин шуптузун алгаш келир (кыдырааштар, шугум, демир-үжүктер, карандаштар, готовальня), спорт хеви (трико, тапочкалар).

Директорнуң адынга киирер билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

Школа дооскан дугайында херечилели, төрүттүнгенинин дугайында херечилел болгаш паспорт, шериг учёдунга киир бижиттирер херечилели, Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазы, ВЛКСМ райкомундан чоруткан бижик, школаның характеристиказы, ада-иелериниң хүлээлгези, 3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук.

Училищениң адрези:

Кызыл хоорай, «Нафтебааза» деп автобус доктаар чер, телефон 21-09.

Оолдар, кыстар, чалап тур бис, өөреницер!

Балгазында көдээниң № 11 профтехучилищези 1969—1970 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Училище слесарь мергежилдиг тракторист-машинистерни белеткеп турар.

Сургуулдарның чеми халас, общежитиеге чурттаар болгаш айда 10—20 рубль стипендие алыр.

Училище 16 хардан өру назылыг 6—7 класс дооскан кижилерни хүлээп алыр. Аңаа кирерин күзээннер паспортун азы төрүттүнгенинин дугайында херечилелди, эртеминиң дугайында база чурттап турар черинден шынзылганы, күш-ажыл дептерин болгаш колхоз азы совхозтан чоруткан дугайында шынзылганы ап алгаш келир.

ДИРЕКЦИЯ.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын Майыктааштың төөгүзү» 10, 2, «Улуг ынакшылдың аялгазы» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мээң ачам капитан» 10, 14, 17, «Ыяш бурганның чажыды» 12, 16, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бир эвес шынныг-ла болзуңза» 3, 8.30, «Бумеранг» (делгем экранныг) 5, 6.45 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-61, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кыдында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00801.